

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (Πάτρα)

Τίτλος Εργασίας: «Μικρές οικογενειακές γεωργικές
μονάδες στη Δυτική Ελλάδα: τρέχουσα κατάσταση και
βασικές προοπτικές»

Πτυχιακή Εργασία του Ντόστα Αθανάσιου (Α.Μ 10719)

Επιβλέπων : Κακαρελίδης Γεώργιος

ΠΑΤΡΑ, 29/06/2015

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΜικρέςΓεωργικέςΜονάδες (FamilyFarming).....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	5
1.1. Βιβλία.....	5
1.1.1. Ορισμοί.....	5
1.1.2. Διαχωρισμοί.....	7
1.1.3. Λειτουργία.....	10
1.1.4. Παραγωγή.....	11
1.2. Μελέτες.....	12
1.2.1. Λειτουργία.....	12
1.2.2. Παραγωγή.....	13
1.2.3. Τάσεις.....	15
1.2.4. Οικονομικά Στοιχεία.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ.....	30
2.1. Βιωσιμότητα.....	30
2.2. Πρότυπα Υποδείγματα και Εφαρμογές	33
2.3. Νομοθετικό Πλαίσιο Ευρώπης και Πολιτικές	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ.....	41
3.1. Γενικά.....	41
3.2. Οικονομικά Στοιχεία	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ FAMILYFARMING ΣΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	50
4.1.Τάσεις	50
4.2. Συμπεράσματα και Προοπτικές	52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	53

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να καταγράψει και να παρουσιάσει όλα τα βασικά θέματα που σχετίζονται με τις οικογενειακές γεωργικές μονάδες σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική ανασκόπηση με στόχο την κάλυψη των υπό εξέταση θεμάτων. Όσο αφορά τα Ελληνικά δεδομένα η έρευνα επικεντρώνεται στην περιοχή της Δυτικής Ελλάδας. Για την καλύτερη παρουσίαση της εργασίας, δομήθηκε σε συνολικά σε τέσσερα κεφάλαια.

Στο πρώτο και εισαγωγικό κεφάλαιο γίνεται η κύρια βιβλιογραφική ανασκόπηση στον ορισμό της οικογενειακής γεωργίας, στην λειτουργία της, στην παραγωγή, ενώ επιπλέον παρουσιάζονται οικονομικά στοιχεία τα οποία καταγράφουν την κατάσταση κυρίως στις χώρες της ΕΕ και δευτερευόντως στις υπόλοιπες χώρες. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφερόμαστε στην μεθοδολογία της οικογενειακής γεωργίας, αναλύοντας τους λόγους για τους οποίους είναι βιώσιμη, τους τρόπους με τους οποίους εφαρμόζεται στις διάφορες χώρες και τέλος κάνουμε μια μικρή αναφορά στο νομοθετικό πλαίσιο που την καλύπτει.

Στο τρίτο κεφάλαιο η μελέτη εξειδικεύεται στην περιοχή της Δυτικής Ελλάδας, και παρουσιάζονται οικονομικά και στατιστικά στοιχεία με σκοπό να δούμε κατά πόσο η περιοχή είναι ανεπτυγμένη στην οικογενειακή γεωργία. Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο συζητάμε τις τάσεις που έχει η περιοχή στην ανάπτυξη του εν λόγω τομέα μελλοντικά, ενώ παράλληλα παραθέτουμε τις δικές μας προτάσεις και σχόλια αναφορικά με την περαιτέρω ανάπτυξη της περιοχής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μικρές Γεωργικές Μονάδες (Family Farming)

Η οικογενειακή γεωργική μονάδα αποτελεί μια γεωργική εκμετάλλευση η οποία διαχειρίζεται και λειτουργεί από μια οικογένεια, ενώ η εκμετάλλευση των εργασιών της γίνεται σε μεγάλο βαθμό από την ίδια την οικογένεια. Συχνά ο αγρότης – μέλος της οικογένειας, είναι ο αποκλειστικός κάτοχος της γεωργικής μονάδας, ωστόσο η γεωργική μονάδα που διαχειρίζεται και εκμεταλλεύεται δεν αποτελεί νομική επιχειρηματική οντότητα.

Η οικογενειακή γεωργία ενσωματώνει την διαχείριση αγροκτημάτων πολλών και διαφορετικών τύπων και μεγεθών, στην οποία εργάζονται άλλοι αγρότες (μέλη της οικογένειας ή ξένοι). Πολλά από αυτά είναι εξειδικευμένα στις εμπορικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων, ενώ άλλα λειτουργούν με σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών σε τρόφιμα της οικογένειας και είναι τα λεγόμενα αγροκτήματα ημι-αυτοσυντήρησης (Semi-subsistencefarms -SSFs). Στην Ευρώπη αλλά και σε άλλες περιοχές του κόσμου (σε μικρότερο βαθμό), υπάρχουν επίσης μικρές γεωργικές μονάδες οι οποίες δεν λειτουργούν για εμπορικούς σκοπούς, αλλά υφίστανται και συντηρούνται από τις οικογένειες ως «χόμπι» ή αποτελούν παραδοσιακό «τρόπο ζωής». Συνήθως οι εκμεταλλεύσεις αυτές ανήκουν σε οικογένειες οι οποίες δεν έχουν σημαντικό γεωργικό εισόδημα (Davidova &Thompson 2013, σελ.17).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

1.1. Βιβλία

1.1.1. Ορισμοί

Η οικογενειακή γεωργία (family farming) αποτελεί ένα μέσο για την συστηματοποίηση και οργάνωση των τομέων της γεωργίας, της δασοκομίας, της αλιείας, της κτηνοτροφικής παραγωγής και της υδατοκαλλιέργειας, οι οποίοι βρίσκονται υπο την διαχείριση και λειτουργούν από μια οικογένεια, ενώ η ανάπτυξη τους κατά βάση βασίζεται στην οικογενειακή εργασία. Τόσο στις αναπτυσσόμενες όσο και στις αναπτυγμένες χώρες όπως η Ελλάδα, η οικογενειακή γεωργία αποτελεί την βασική μορφή της γεωργίας και προβάλλει ένα θεμελιώδη ρόλο στον κλάδο της παραγωγής τροφίμων (Kassimis & Papadopoulos, 2013, σελ.413).

Σύμφωνα με τον FAO έχουν προταθεί γενικές αρχές που ορίζουν την οικογενειακή γεωργία (οι οποίες βασίζονται στις οικογενειακές γεωργικές δραστηριότητες). Συγκεκριμένα οι μικρές οικογενειακές γεωργικές μονάδες αποτελούν ένα είδος οργάνωσης και συστηματοποίησης της γεωργίας, της δασοκομίας, της αλιείας, της υδατοκαλλιέργειας, που διαχειρίζεται και λειτουργεί από μια οικογένεια και κυρίως εξαρτάται από το κεφάλαιο της οικογένειας και της εργασίας. Η οικογένεια και η εκμετάλλευση συνδέονται, συν-εξελίσσονται και συνδυάζουν τις οικονομικές, περιβαλλοντικές, κοινωνικές και πολιτιστικές λειτουργίες (FAO, 2013, σελ.76). Οι αρχές αυτές μεταφράζονται από τον FAO ως ένας αυστηρός ορισμός, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για στατιστικούς σκοπούς και στόχους πολιτικών σε όλες τις περιφέρειες.

Ένα οικογενειακό αγρόκτημα είναι μια γεωργική εκμετάλλευση η οποία διαχειρίζεται και λειτουργεί από ένα νοικοκυριό και η εκμετάλλευση της πραγματοποιείται σε μεγάλο βαθμό από αυτή την οικογένεια. Η οικογενειακή γεωργία είναι μια έννοια «ομπρέλα» που ενσωματώνει εκμεταλλεύσεις πολλών και διαφορετικών τύπων και μεγεθών, απασχολεί άτομα τόσο πλήρους όσο και μερικής

απασχόλησης, αγρότες και κτηνοτρόφους με ή χωρίς άλλες κερδοσκοπικές δραστηριότητες.

Όπως κατανοούμε δεν υπάρχει ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων, αν και διάφοροι ενδιαφερόμενοι ανέπτυξαν κατά καιρούς ορισμούς, είτε για καθαρά αναλυτικούς σκοπούς είτε για την υλοποίηση των κυβερνητικών προγραμμάτων. Ο όρος είναι πιο συχνά χρησιμοποιούμενος σε χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής, όπως και σε χώρες υψηλού εισοδήματος, συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών και ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών. Σε πολλές περιπτώσεις ο όρος χρησιμοποιείται περισσότερο ή λιγότερο εναλλακτικά με αυτόν των μικροκαλλιεργητών (Garner & de la O Campos, 2012, σελ.45). Υπάρχει μεγάλη διακύμανση μεταξύ των ορισμών των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων, με κάποιους εθνικούς ορισμούς να είναι πιο περιοριστικοί σε σχέση με άλλους.

Για παράδειγμα ο επίσημος ορισμός της Βραζιλίας για τις οικογενειακές γεωργικές μονάδες είναι πολύ διαφορετικός από εκείνον που χρησιμοποιείται από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Εν ολίγοις, ο βραζιλιάνος ορισμός των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων εστιάζει σε λιγότερο εύπορα αγροκτήματα, ενώ ο ορισμός των ΗΠΑ περιλαμβάνει τις εκμεταλλεύσεις όλων των μεγεθών, που κυμαίνονται από αγροκτήματα με χαμηλά επίπεδα εσόδων έως αγροκτήματα που είναι μεγάλες επιχειρήσεις (FAO, 2013, σελ.98).

Ένας λιγότερο περιοριστικός ορισμός των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων χρησιμοποιείται για αναλυτικούς σκοπούς (όχι ως κριτήριο για τον προσανατολισμό των προγραμμάτων) από την Υπηρεσία Οικονομικών Ερευνών (ERS) των Ηνωμένων Πολιτειών του Υπουργείου Γεωργίας. Οι οικογενειακές γεωργικές εκμεταλλεύσεις είναι οι γεωργικές επιχειρήσεις, που εκμεταλλεύονται από οικογένειες στην πλειοψηφία τους. Οι μικρές οικογενειακές εκμεταλλεύσεις είναι αυτές που έχουν έσοδα λιγότερα από 350.000 δολάρια στις ΗΠΑ. Τα οικογενειακά αγροκτήματα με ετήσια έσοδα μεταξύ 350.000 και 999.999 \$ θεωρούνται ως μεσαίου μεγέθους, ενώ οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις με έσοδα άνω των 1.000.000 \$ θεωρούνται μεγάλης κλίμακας (Horpe & Mac Donald, 2013, σελ. 145).

1.1.2. Διαχωρισμοί

Τα θέματα τα οποία σχετίζονται με τις αγροτικές περιοχές και που στην ουσία αποτελούν και τα κριτήρια διαφοροποίησης τους από τις αστικές περιοχές είναι τα παρακάτω:

- 1) χαμηλότερη πυκνότητα πληθυσμών,
- 2) υψηλότερος μέσος όρος ηλικίας,
- 3) απομόνωση,
- 4) έλλειψη μεταφοράς τεχνογνωσίας και προηγμένων υπηρεσιών.

Ο λιτός διαχωρισμός όμως σε αστικές και αγροτικές περιοχές δεν εκπροσωπεί πια τις δυνατότητες ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών, αφού τις θεωρεί ομοιογενείς, με παρεμφερής δυσκολίες και ευκαιρίες. Αυτός ο παραδοσιακός διαχωρισμός ανάμεσα στις αγροτικές και αστικές περιοχές δεν θεωρείται πλήρης και συνεπώς γεννάται η ανάγκη για εξεύρεση διαφορετικών κριτηρίων, που θα είναι σαφέστερα ορισμένα, και θα είναι κοινά αναγνωρίσιμα παγκοσμίως (Pezzini, 2001, σελ. 17).

Ο Pezzini (2001) πρότεινε κάποια τέτοια κριτήρια τα οποία θα μπορούσαν α διαφοροποιήσουν τις αγροτικές περιοχές από τις αστικές ως εξής:

[1] Ακόμα και όταν η γεωργία έχει υψηλό ποσοστό στη χρήση γης, οι ευκαιρίες για απασχόληση που δημιουργούνται στον πρωτογενή τομέα μειώνονται συνεχώς. Επιπλέον, σε αρκετές αγροτικές περιοχές, η απασχόληση στο δημόσιο τομέα αποτελεί την πρωτεύουσα συνιστώσα για την ανάπτυξη της απασχόλησης, αλλά, σε ένα κλίμα δημοσιονομικής συγκράτησης, αυτή η πηγή θέσεων εργασίας είναι πιθανό να μειωθεί.

[2] Η μεταναστευτική έξοδος των μικρών σε ηλικία πληθυσμών η οποία προξενείτε από την ανεπάρκεια ευκαιριών απασχόλησης και την έλλειψη πρόσβασης στην εκπαίδευση, συνάμα με την επιστροφή των συνταξιούχων σε ένα βαθμό, έχει κατευθύνει σε σημαντική γήρανση του πληθυσμού. Η

δημογραφική δομή η οποία απορρέει, τακτικά συχνά δεν είναι ικανή να στηρίξει σε ικανοποιητικό επίπεδο τις δομές δημόσιων υπηρεσιών.

[3] Η πλειοψηφία των αγροτικών περιοχών ανταπεξέρχονται των προβλημάτων και δυσκολιών όσο αφορά την θεμελίωση πλήθους εγκαταστάσεων, υπηρεσιών προς τους παραγωγούς, όπως επίσης και επενδύσεις για τη ενίσχυση της οικονομικής μεγέθυνσης, με επακόλουθο οι επιχειρηματίες να μην προτιμούν τις περιοχές αυτές με σκοπό να ξεκινήσουν μια νέα επιχείρηση.

Με σκοπό να πετύχουν ένα σίγουρο οικονομικό μέλλον, οι αγροτικές περιοχές αποβλέπουν στην ενσωμάτωση διαφοροποιημένων οικονομικών δραστηριοτήτων, οι οποίες είναι συμπληρωματικές προς τη γεωργία και συνδεδεμένες με τις τοπικές συνθήκες και ανάγκες.

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο OECD (1994) οι αγροτικές περιοχές ορίζονται με καθορισμένα κριτήρια τα οποία είναι τα παρακάτω:

- 1) η πυκνότητα του πληθυσμού,
- 2) η χρήση της γης από τη γεωργία και τα δάση
- 3) οι παραδοσιακές δομές μιας κοινωνίας,
- 4) η κληρονομιά της και
- 5) η ταυτότητά της.

Στην χώρα μας με σκοπό να διαφοροποιηθούν οι αγροτικές από τις αστικές περιοχές χρησιμοποιείται το κριτήριο του πληθυσμού και έτσι οι περιοχές στις οποίες ο πληθυσμός δεν υπερβαίνει τους 2.000 κατοίκους θεωρούνται αγροτικές (Kassimis & Papadopoulos, 2013, σελ.415).

Στα πλαίσια των αγροτικών περιοχών λειτουργούν και οι μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις. Στην προσπάθεια δημιουργίας ενός σαφούς ορισμού για τις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις, η Διεθνής Οργάνωση Τροφίμων και Γεωργίας (FoodandAgricultureOrganizationoftheunitedNations –FAO) πραγματοποίησε μια λεπτομερή ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με τα ανακυκλούμενα θέματα και τα χαρακτηριστικά των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων (de la O Campos και Garner, 2012, σελ.34).

Υπάρχουν πολλά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις, ενώ τα χαρακτηριστικά αυτά μεμονωμένα δεν αρκούν ώστε να χαρακτηριστεί μια επιχείρηση ως γεωργική μονάδα. Αυτά τα χαρακτηριστικά περιλαμβάνουν την ελευθερία που προκύπτει από την αυτο-απασχόληση, και την συνέχεια της λειτουργίας του οικογενειακού αγροκτήματος από γενιά σε γενιά. Σε αυτά τα χαρακτηριστικά μπορεί να προστεθεί ότι, στην οικογενειακή γεωργία, ο ιδιοκτήτης της αγροτικής εκμετάλλευσης, είναι το άτομο που ασκεί την διαχείριση (Gasson και Errington, 1993 σελ.55), και μπορεί να είναι ο αγρότης μόνος του, είτε με την σύζυγο του, είτε με τα παιδιά του. Αυτό που είναι μοναδικό για αυτήν την οργάνωση της γεωργίας είναι ότι αυτές οι αρχές είναι σχετικές με την συγγένεια ή τον γάμο.

Ένα άλλο μοναδικό χαρακτηριστικό είναι ότι συχνά η κατοικία του διαχειριστή του αγροκτήματος κατοικεί είτε σε αυτό, είτε σε κάποια κοντινή τοποθεσία, και ως εκ τούτου οι οικογένειες αγροτών συγκροτούν τις λεγόμενες αγροτικές περιοχές. Από κοινωνιολογική άποψη, η οικογενειακή γεωργία συνδέεται με τις οικογενειακές αξίες, όπως η αλληλεγγύη, η συνέχεια και η δέσμευση. Η οικογενειακή γεωργία είναι κάτι περισσότερο από μια επαγγελματική επιλογή, πολλές φορές αντικατοπτρίζει έναν τρόπο ζωής που βασίζεται στις πεποιθήσεις και τις παραδόσεις σχετικά με τη ζωή και το έργο (Council of the EU, 2013).

Τα αγροκτήματα είναι συμβολικά για τις αγροτικές οικογένειες, και περιλαμβάνουν τη γη, τα ζώα, τα μηχανήματα και την αγροικία. Η κτηνοτροφία και ειδικά το ζωικό κεφάλαιο γαλακτοπαραγωγής, συμβολίζει χρόνια σκληρής δουλειάς και οικογενειακής παράδοσης στις γραμμές αναπαραγωγής και την ανάπτυξη της επιχείρησης, η οποία χρησιμοποιεί άλλες μορφές κεφαλαίου. Αυτά τα περιουσιακά στοιχεία παγίου κεφαλαίου είτε έχουν ιδιοκτησία (μέσω των αδιανέμητων κερδών) είτε δανείζονται, συνήθως μέσω δανείων ή χρησιμοποιώντας συμβούλους για να «δανειστούν» την τεχνογνωσία τους (πολιτιστικό κεφάλαιο). Το συμβολικό κεφάλαιο είναι σημαντικό για την ατομικότητα των αγροτών, την ανεξαρτησία και την αυτάρκεια (Glover, 2013,σελ.71).

1.1.3. Λειτουργία

Στις οικογενειακές γεωργικές μονάδες, ο ιδιοκτήτης του αγροκτήματος ασκεί τον διαχειριστικό έλεγχο είτε μόνος του, είτε σε συνεργασία με κάποιο άλλο άτομο, το οποίο είναι μέλος της οικογένειας του, και μπορεί να είναι ο/η σύζυγος του/της, είτε τα παιδιά τους. Αυτό που είναι μοναδικό για αυτήν την οργάνωση της γεωργίας είναι ότι αυτές οι αρχές συνδέονται με συγγένεια ή το γάμο. Ένα άλλο μοναδικό χαρακτηριστικό είναι η κατοικία. Οι διαχειριστές της γεωργικής μονάδας κατά κανόνα κατοικούν στο αγρόκτημα ή σε ένα κοντινό χωριό - τόπο, και ως εκ τούτου οι οικογένειες αγροτών συγκροτούν τις λεγόμενες αγροτικές περιοχές, οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις βρίσκονται μακριά από τα μεγάλα αστικά κέντρα ή σε πολύ απομακρυσμένες τοποθεσίες (νησιά, ορεινές περιοχές).

Παρά το γεγονός ότι οι οικογενειακοί αγρότες συχνά έχουν την δική τους γή, ενίοτε μπορούμε να συναντήσουμε και αγρότες οι οποίοι είτε αναπτύσσουν την λειτουργία της γεωργικής τους μονάδας, μισθώνοντας ξένη γή, είτε εκμεταλλεύονται την γή που τους ανήκει σε συνδυασμό με την μίσθωση της ξένων εκτάσεων γής. Το μερίδιο των μισθωμένων εκτάσεων της συνολικά χρησιμοποιούμενης γεωργικής περιοχής είναι υψηλό στα νέα κράτη μέλη της ΕΕ (EU NewMember States- NMSS) και κάποιες από τις χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (Commonwealth of Independent States -CIS), στις οποίες οι μεταρρυθμίσεις των εκτάσεων γης της δεκαετίας του 1990 είχε ως αποτέλεσμα την εξαιρετικά κατακερματισμένη ιδιοκτησία γης, και η οργάνωση μιας βιώσιμης εκμετάλλευσης απαιτούσε την μίσθωση της γης σε πολλούς άλλους μικρούς ιδιοκτήτες γης, ή γινόταν από το κράτος.

Η οικογενειακή εργασία χρησιμοποιείται συνήθως στη γεωργική παραγωγή. Ωστόσο, ορισμένα μέλη των οικογενειών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων συχνά έχουν και άλλες κερδοσκοπικές δραστηριότητες παράλληλα, και η εκμετάλλευση της γης γίνεται με μερική απασχόληση του αγρότη. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η οικογενειακή εργασία μπορεί να παίζει μόνο δευτερεύοντα ρόλο, τουλάχιστον όσον αφορά το εισόδημα. Σε γενικές γραμμές, οι οικογενειακοί αγρότες χρησιμοποιούν το δικό τους φυσικό κεφάλαιο (π.χ. κτήρια, μηχανήματα). Ωστόσο, ορισμένοι μικροί

αγρότες, ιδιαίτερα στα νέα κράτη μέλη της ΕΕ και στην Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών, δεν έχουν καθόλου ή έχουν ελάχιστα ίδια κεφάλαια. Το μόνο φυσικό στοιχείο που κατέχουν ή λειτουργούν είναι μια μικρή περιοχή της γεωργικής γης. Οι εν λόγω γεωργοί μπορούν να χρησιμοποιούν υπερβολικούς μηχανήματα αντί να χρησιμοποιούν ιδιόκτητα μηχανήματα.

1.1.4. Παραγωγή

Είναι γνωστό πως η χώρα μας εν έτη 2015 μαστίζεται από την οικονομική κρίση, με αποτέλεσμα να υπάρχουν υψηλά ποσοστά ανεργίας. Παρόλα αυτά θεωρείται πως οι θεμελιώδεις αρχές και η πρακτική της οικογενειακής γεωργίας διαδραματίζουν έναν δηλωτικό ρόλο στην οικονομία, ο οποίος έχει την δυνατότητα να οδηγήσει στην μείωση των ποσοστών ανεργίας, στην απελευθέρωση της δημιουργικότητας των νέων ανθρώπων και εν τέλει στην οικονομική ανάπτυξη.

Σήμερα στο χώρο παραγωγής τροφίμων συντελείται θα λέγαμε μια μάχη ανάμεσα στις μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις και στις μικρές οικογενειακές γεωργικές επιχειρήσεις. Υπό αυτές τις συνθήκες ανταγωνισμού, υπάρχει έντονα η ανάγκη να στηριχτούν σε τοπικό επίπεδο οι μικρές οικογενειακές αγροτικές μονάδες. Αυτό ήδη συντελείται σε σημαντικό βαθμό στην υπόλοιπη Ευρώπη, στην οποία οι μικρές κάθετες οικογενειακές γεωργικές εκμεταλλεύσεις παράγουν και προσφέρουν στην αγορά προϊόντα τα οποία είναι υψηλής ποιότητας και θρεπτικής αξίας, ενώ οι μέθοδοι παραγωγής που χρησιμοποιούν δεν επιβαρύνουν το περιβάλλον και προσφέρουν το τελικό προϊόν σε πολύ λογική τιμή.

Ωστόσο στην Ελλάδα, τα πράγματα είναι κάπως διαφορετικά, αφού καταγράφεται το φαινόμενο της γιγάντωσης αγροτικών εταιρειών παραγωγής τροφίμων βιομηχανικής κλίμακας (και κατά βάση χαμηλής ποιότητας) και της εκμηδένισης των μικρών οικογενειακών γεωργικών εκμεταλλεύσεων, οι οποίες κατά βάση συνίστανται από μεγάλης ηλικίας παραγωγούς με παρωχημένα μέσα παραγωγής, έλλειψη γνώσεων και απουσία προσαρμοστικότητας. Στα πλαίσια αυτά η έμπρακτη στήριξη της οικογενειακής γεωργίας είναι δυνατόν να παρέχει μόνο θετικά

στοιχεία, αφού συγκροτεί ένα μέσο δημιουργίας θέσεων εργασίας, παραγωγής υψηλής ποιότητας προϊόντων, κατανάλωσης τους σε λογικές τιμές και οικονομικής ευημερίας σε τοπικό επίπεδο .

Με βάση τα δεδομένα της ευρωπαϊκής ένωσης ο κλάδος της παραγωγής τροφίμων αποτελεί, αν όχι τον μεγαλύτερο, σίγουρα έναν από τους μεγαλύτερους και πιο αξιόλογους κλάδους της μεταποίησης στην Ευρώπη και σημειώνει ετήσιο κύκλο εργασιών 917 δισεκατομμυρίων ευρώ στην ευρωπαϊκή ένωση, στο σύνολο των 27 κρατών μελών που είναι μέλη. Με βάση τα τελευταία στατιστικά δεδομένα που δημοσιεύονται από την ΕΕ προκύπτει πως το 99% του συνόλου των επιχειρήσεων στον τομέα των τροφίμων είναι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, με την πλειοψηφία αυτών να είναι και οικογενειακές (Davidova &Thompson 2013, σελ.8).

1.2. Μελέτες

1.2.1. Λειτουργία

Σε γενικές γραμμές, η οικογενειακή γεωργία για την λειτουργία της χρησιμοποιεί το δικό της φυσικό κεφάλαιο συσσωρευμένο μέσω της εξοικονόμησης και των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων δανείων. Αυτό το κεφάλαιο περιλαμβάνει πάγια στοιχεία του ενεργητικού, όπως κτίρια μηχανήματα και εξοπλισμό, καθώς και εγκαταστάσεις αποθήκευσης. Η ένταση κεφαλαίου της γεωργικής παραγωγής (δηλαδή η αναλογία του κεφαλαίου στη γη και εργασία) διαφέρει, και υπάρχουν σχέσεις της υποκατάστασης και συμπληρωματικότητας με τη γη και την εργασία (Lowder et al, 2014, σελ.45).

Ωστόσο, ορισμένοι μικροί αγρότες σε κάποιες χώρες της ΕΕ, και τις υποψήφιες ένταξης στη ΕΕ, έχουν ελάχιστα ή καθόλου ίδια κεφάλαια. Το μόνο φυσικό στοιχείο το οποίο κατέχουν ή λειτουργούν, εκτός από εργαλεία χειρός, είναι μια μικρή έκταση της γεωργικής γης. Αυτοί σχεδόν δεν έχουν καθόλου εσωτερικά συσσωρευμένες αποταμιεύσεις, και το αγροτικό χρηματοπιστωτικό σύστημα τους αντιλαμβάνεται ως οφειλότες υψηλού κινδύνου. Έτσι, συχνά δεν έχουν πρόσβαση σε

εξωτερική χρηματοδότηση, και ως εκ τούτου δεν έχουν τη δυνατότητα για παραγωγικές επενδύσεις. Επίσης για την λειτουργία τους καταφεύγουν σε υπερβολικούς μηχανήματα αντί να χρησιμοποιούν τα οικογενειακά μηχανήματα. Στην Ρωσία για παράδειγμα τα γεωργικά μηχανήματα χορηγούνται μέσω χρηματοδοτικής μίσθωσης, και συχνά σε τιμές που επιδοτούνται από την κυβέρνηση (Davidova &Thompson 2013, σελ.13).

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της οικογενειακής γεωργίας είναι ότι η οικογένεια, ή ένα μέλος της οικογένειας, διαχειρίζεται το αγρόκτημα. Παρά το γεγονός ότι ορισμένοι μεγάλα οικογενειακά αγροκτήματα στην ΕΕ-15 μπορεί να χρησιμοποιούν ή να προσλαμβάνουν επαγγελματίες διαχειριστές (διευθυντές), η λειτουργία του αγροκτήματος από ένα μέλος (ή πολλά) της οικογένειας είναι χαρακτηριστικό της οικογενειακής γεωργίας. Η διαχείριση από την οικογένεια δεν καθοδηγείται μόνο από οικονομικούς λόγους, ή τουλάχιστον όχι πάντα. Μη οικονομικά κίνητρα που σχετίζονται με οικογενειακές παραδόσεις, κοινωνικά και πολιτιστικά κίνητρα είναι συχνά έντονα συνυφασμένα με την διαχείριση οικογενειακών εκμεταλλεύσεων, ειδικά στην μακροχρόνια λήψη αποφάσεων (FAO, 2013, σελ.121).

1.2.2. Παραγωγή

Η οικογενειακή εργασία χρησιμοποιείται συνήθως στη γεωργική παραγωγή, και αυτό το γεγονός έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως ως εξήγηση για την μακροχρόνια επιβίωση των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων. Όταν μία εκμετάλλευση χρησιμοποιείται από μια οικογένεια, ο γεωργός και τα μέλη της οικογένειας ενδιαφέρονται άμεσα για τα τελικά αποτελέσματα της γεωργικής εκμετάλλευσης. Εξαιτίας αυτού του κινήτρου (και ίσως λόγω έλλειψης προσπάθειας μπορεί να αποθαρρύνονται ως μέρος της κανονικής οικογενειακής ζωής), οι εργαζόμενοι στην οικογενειακή γεωργία συνήθως χρειάζονται λιγότερη παρακολούθηση, ενώ καταβάλλουν επι το πλείστον την μέγιστη προσπάθεια και αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες (FAO, 2013, σελ. 123).

Όλες οι παραπάνω ενέργειες εξοικονομούν σημαντικά έξοδα, τα οποία σε διαφορετική περίπτωση θα βάραιναν τον γεωργό – διαχειριστή, ο οποίος θα ήταν αναγκασμένος να προσλάβει επιπλέον εργαζομένους. Ωστόσο, ορισμένα μέλη των οικογενειακών αγροκτημάτων συχνά έχουν παράλληλα και άλλες κερδοσκοπικές δραστηριότητες, και απασχολούνται στο αγρόκτημα μόνο σε μερική απασχόληση (Lowder et al, 2014, σελ. 56). Σε τέτοιες περιπτώσεις, η οικογενειακή εργασία μπορεί να παίξει μόνο δευτερεύοντα ρόλο, τουλάχιστον με βάση τις αποδόσεις εσόδων. Σε ακραίες περιπτώσεις, όπως τονίζουν οι Brookfield και Parsons (2007), υπάρχουν αγροκτήματα στα οποία η ιδιοκτησία της οικογένειας είναι σε κάποιο βαθμό πλασματική, με την έννοια ότι τα μέλη της οικογένειας είναι απλώς εξέχων μέτοχοι. Τα αγροκτήματα σε αυτήν την ομάδα απασχολούν προσωπικό και είναι σπάνια λειτουργούν σε οικογενειακή βάση.

Ωστόσο, αν και μπορεί να υπάρχουν τέτοιες ακραίες περιπτώσεις στην πράξη, γενικά η οικογενειακή γεωργική εκμετάλλευση περιλαμβάνει τη χρήση της σημαντικής οικογενειακής εργασίας, τουλάχιστον από τον γεωργό – διαχειριστή του. Η χρήση ή όχι της οικογένειας στην εργασία εξαρτάται επίσης από την καλλιέργεια / επιλογή του ζωικού κεφαλαίου και από το κατά πόσο το αγρόκτημα είναι βιολογικό ή συμβατικό. Η βιολογική γεωργία απαιτεί πολύ πιο υψηλής έντασης εργατικό δυναμικό, και συχνά σε τέτοια αγροκτήματα, ακόμα και αν είναι οικογενειακά, απαιτείται η πρόσληψη ειδικά εξειδικευμένων εργατών. Στη Γερμανία, τα βιολογικά αγροκτήματα έχει αναφερθεί ότι απασχολούν 12% περισσότερους εργαζόμενους ανά εκτάριο από ό, τι τα συμβατικά αγροκτήματα. Στην Δανία το ποσοστό αυτό είναι διπλάσιο (Santos και Escalante, 2010, σελ. 84).

Στις χώρες της ΕΕ όσον αφορά τη χρησιμοποίηση του οικογενειακού εργατικού δυναμικού οι διαφορές είναι μεγάλες. Σε χώρες όπου οι οικογενειακές εκμεταλλεύσεις είναι μεγάλης κλίμακας, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η απασχόληση επιπλέον εργατικού δυναμικού είναι μια ευρέως διαδεδομένη τακτική. Σε χώρες που είναι αναπτυγμένη η μικρής κλίμακας γεωργία όπως είναι η Ελλάδα, η Ρουμανία, και η Μολδαβία η εργασία είναι κυρίως υπόθεση της οικογένειας (Kassimis & Papadopoulos, 2013, σελ.413). Στην Ουκρανία, στο πλαίσιο της ομάδας των λεγόμενων μικρών εμπορικών εκμεταλλεύσεων, μόνο το 6% των οικογενειακών

γεωργικών μονάδων δεν απασχόλησε εξωτερικό προσωπικό το 2011 (Davidova &Thompson 2013, σελ.12).

Συνολικά, ακόμη και στις πιο ανεπτυγμένες χώρες του Ελεγκτικού Συνεδρίου, χώρες με κυρίως μεγάλες γεωργικές εκμεταλλεύσεις, η συμβολή της οικογένειας στην εργασία είναι υψηλή. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την γεωργική απογραφή στην ΕΕ-27, περίπου 25 εκατομμύρια άτομα απασχολήθηκαν στη γεωργία το 2010. Από το σύνολο αυτό, το 92% ήταν μέλη της οικογένειας: ο/η γεωργός, ο/η σύζυγος και τα άλλα μέλη της οικογένειας, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων σε ηλικία συνταξιοδότησης που εξακολουθούν να εργάζονται στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις (Lowder et al, 2014, σελ 49). Κάποια από αυτά προσλήφθηκαν με καθεστώς μερικής απασχόλησης στη γεωργία. Εάν αυτά τα άτομα μετατρέπονταν σε πλήρους απασχόλησης μισθωτούς, αυτό θα ισοδυναμούσε με 225 εργάσιμες ημέρες των 8 ωρών ανά ημέρα σε ένα χρόνο, την λεγόμενη Ετήσια Μονάδα Εργασίας (EME), τότε το μερίδιο της οικογενειακής εργασίας θα μειωνόταν σε 75%, ωστόσο θα συνέχιζε να είναι κυρίαρχο (Eurostat pocketbook, 2012, σελ.74).

Το 2014 ανακηρύχθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ως το Διεθνές Έτος Οικογενειακής Γεωργίας ως ένδειξη αναγνώρισης της σημαντικής συμβολής των μικροκαλλιεργητών-κατόχων οικογενειακών εκμεταλλεύσεων-στην παγκόσμια επισιτιστική ασφάλεια. Στόχος αυτής της πρωτοβουλίας είναι να προωθήσει την ευρεία συζήτηση και τη συνεργασία σε εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο για να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση και η κατανόηση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι μικροκαλλιεργητές και να συντελέσει στον εντοπισμό αποτελεσματικών τρόπων για την υποστήριξη των ιδιοκτητών των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων (Davidova &Thompson 2013, σελ.8).

1.2.3. Τάσεις

Ο τομέας της γεωργίας έχει μεταβληθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια σε παγκόσμιο επίπεδο και σε αυτό έχουν συντελέσει πολλοί παράγοντες όπως είναι η απελευθέρωση των αγροτικών αγορών, η μεγάλη οικονομική σημασία που έχει, η

αύξηση του πληθυσμού του πλανήτη και της αστικοποίησης, κ.α (Lowder et al, 2014, σελ. 62). Ο τομέας της γεωργίας γενικά είναι μια κρίσιμη ανθρώπινη δραστηριότητα που αναμένεται να γίνεται ολοένα και πιο σημαντική, καθώς ο παγκόσμιος πληθυσμός μεγαλώνει. Στο πλαίσιο αυτό δείχνει να είναι σημαντικός ο ρόλος της οικογενειακής γεωργίας, καθώς όπως θα δούμε και στο επόμενο κεφάλαιο (με ποσοτικά δεδομένα), υπάρχει σημαντική συγκέντρωση των μικρών οικογενειακών μονάδων σε πολλές χώρες της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας (Kassimis & Papadopoulos, 2013, σελ.419).

Επιπρόσθετα, η χρηματοοικονομική κρίση που διανύουν πολλές χώρες της Ευρώπης, μεταξύ τους η Ελλάδα, η Ισπανία, η Ιρλανδία και άλλες, ωθεί όλο και περισσότερο την μετακίνηση των πληθυσμών από τις αστικές περιοχές, στις αγροτικές, για την εξασφάλιση ενός ικανοποιητικού εισοδήματος από τον τομέα της γεωργίας. Στο πλαίσιο αυτό αναμένεται να αυξηθεί σε κάποιο μικρό ποσοστό ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων γης (Lowder et al, 2014, σελ. 64).

Επιπλέον οι αναδύομενες παγκόσμιες και εθνικές πραγματικότητες παρουσιάζουν ακόμη μεγαλύτερες δυνατότητες και οι επενδύσεις στην οικογενειακή γεωργία όλο και πληθαίνουν. Αυτές οι πραγματικότητες απαιτούν νέες επενδύσεις, νέα είδη συμπράξεων και πολιτικών διαχείρισης, οι οποίες θα επιτευχθούν μέσω της συνεργασίας των κρατών μελών της ΕΕ μεταξύ τους, για την ανάπτυξη νέων προσεγγίσεων, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις και τις ευκαιρίες της οικογενειακής γεωργίας.

1.2.4. Οικονομικά Στοιχεία

Η οικογενειακή γεωργία στην Ευρώπη είναι κεντρικής σημασίας για τη γεωργική βιομηχανία και την αγροτική οικονομία. Το 2010, στην ΕΕ28 υπήρχαν 11.900.000 οικογενειακές εκμεταλλεύσεις, 7.000.000 εκ των οποίων ήταν στα νέα κράτη μέλη της ΕΕ13. Αυτές οι οικογενειακές αγροτικές εκμεταλλεύσεις αντιπροσώπευαν το 97% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ28, και το 99% στα νέα κράτη μέλη της ΕΕ (Davidova & Thompson 2013, σελ.3).

Ωστόσο, πολλές αγροτικές οικογένειες εκμεταλλεύονται σχετικά μικρές εκτάσεις γης. Το 2010, στην ΕΕ υπήρχαν 5.700.000 αγροκτήματα τα οποία ήταν μεγέθους 2 εκταρίων ή μικρότερα. Μόνο η Ρουμανία είχε 2.700.000 τέτοιες εκμεταλλεύσεις. Πολλές από αυτές τις μικρές οικογενειακές μονάδες εκμεταλλεύονταν από τους μικρούς οικογενειακούς αγρότες για σκοπούς ημι-επιβίωσης – δεν αποτελούσαν δηλαδή την βασική πηγή εισοδήματος αυτών. Συγκεκριμένα με βάση την ίδια πηγή οι αγρότες αυτού πωλούσαν λιγότερο από το 50% της παραγωγής τους, ενώ το υπόλοιπο το χρησιμοποιούσαν για κατανάλωση στο εσωτερικό της οικογένειας τους. Το 2010 στην ΕΕ28 υπήρχαν 6.000.000 ημι-αυτοσυντήρητα αγροκτήματα, τα περισσότερα από τα οποία (4.100.000) ήταν σε έκταση μικρότερα από 2 εκτάρια. Τα ημι-αυτοσυντήρητα αγροκτήματα κατανέμονται άνισα στην ΕΕ – πολλά από αυτά είναι συγκεντρωμένα στα νέα κράτη μέλη της ΕΕ και στα Νότια κράτη της ΕΕ-15 (Ελλάδα, Ιταλία και Πορτογαλία) (Davidova & Thompson 2013 , σελ.4).

Οι οικογενειακές αγροτικές εκμεταλλεύσεις αποτελούν τις βασικές πηγές απασχόλησης. Ένα μεγάλο ποσοστό των αγροτικών πληθυσμών εξαρτάται από αυτά για την επιβίωσή τους. Ειδικότερα ο γυναικείος αγροτικός πληθυσμός είναι κεντρικής σημασίας στην εκμετάλλευση αυτών των εκτάσεων, ωστόσο δεν το φύλο το οποίο συναντάται συχνά ως ο βασικός διαχειριστής της γεωργικής εκμετάλλευσης, σε σχέση με τους άνδρες.

Ο FAO σε πρόσφατη έρευνα του και με σκοπό να εκτιμήσει αρχικά τον αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων παγκοσμίως και στην συνέχεια τον αριθμό των οικογενειακών γεωργικών μονάδων, χρησιμοποίησε δεδομένα από 6 διαφορετικές παγκόσμιες απογραφές γεωργίας οι οποίες χρονολογούνται από το 1960. Ο οργανισμός κατέγραψε την πιο πρόσφατη εκτίμηση του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων για κάθε χώρα για την οποία μια γεωργική απογραφή έχει πραγματοποιηθεί και για την οποία η έκθεση ήταν διαθέσιμη. Συμπεριέλαβε εκτιμήσεις του αριθμού των εκμεταλλεύσεων από 157 κράτη μέλη (που υπάγονται στον FAO), καθώς και από επιπλέον 10 κράτη. Αυτές οι 167 χώρες και πολιτείες αντιπροσωπεύουν το 96 % του παγκόσμιου πληθυσμού, αλλά και το 97% του πληθυσμού που δραστηριοποιούνται στην γεωργία και το 90% της γεωργικής γης σε

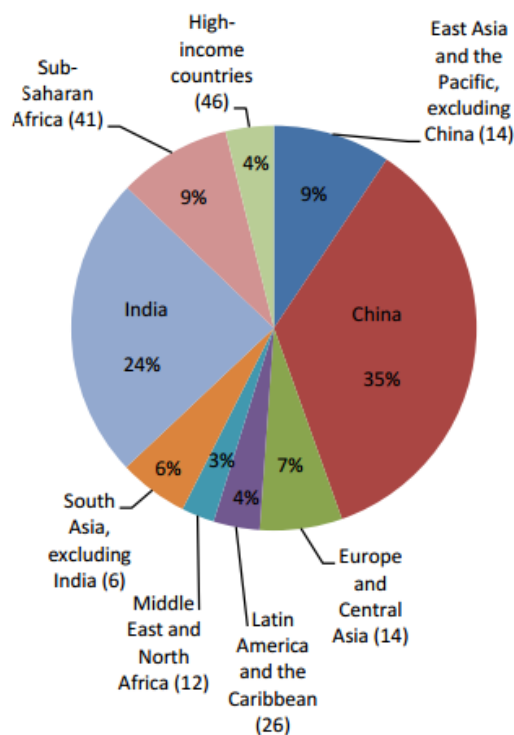
όλο τον κόσμο. Η προκύπτουσα εκτίμηση του συνολικού αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στις 167 χώρες ανέρχεται σε περίπου 570 εκατομμύρια (Davidova &Thompson 2013, σελ.12).

Για πολλούς λόγους, μπορούμε να αναμένουμε ότι ο πραγματικός αριθμός των εκμεταλλεύσεων στον κόσμο είναι μεγαλύτερος από της ως άνω εκτίμηση. Πρώτον, δεν υπάρχει γεωργική απογραφή που να αναφέρει τον συνολικό αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων για 37 κράτη-μέλη του FAO. Η συμμετοχή και αυτών των κρατών στην απογραφή συνεπώς θα αυξήσει τον συνολικό αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Δεύτερον, πολλές από τις εκτιμήσεις του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων για τις χώρες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος, είναι σχετικά παλιές. Για παράδειγμα γεωργική απογραφή σε χώρες όπως το Μπρουνέι Νταρουσαλάμ, τη Νιγηρία και τη Ζιμπάμπουε έχουν να διεξαχθούν από το 1960(FAO, 2013, σελ 135).

Το μέσο μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων σε όλο τον κόσμο έχει αυξηθεί κατά την περίοδο 1961-2000, κυρίως λόγω της αύξησης του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στις χώρες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος, οι οποίες αντιπροσωπεύουν τη συντριπτική πλειοψηφία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων σε όλο τον κόσμο. Για τους λόγους αυτούς, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο συνολικός αριθμός των εκμεταλλεύσεων έχει αυξηθεί και ότι υπάρχουν σήμερα περισσότερα από 570 εκατομμύρια αγροκτήματα σε όλο τον κόσμο(FAO, 2013, σελ. 135).

Μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και ο συνολικός αριθμός των εκμεταλλεύσεων έχει επίσης μεταβληθεί σημαντικά με την πάροδο του χρόνου ως αποτέλεσμα της αύξησης του πληθυσμού, της αγροτικής ανάπτυξης, των πολιτικών γης και λόγω λοιπών παραγόντων. Θα μπορούσαμε να αναμένουμε ότι σε ορισμένες χώρες ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων στις τελευταίες δεκαετίες έχει ελάχιστη σχέση με το σημερινό αριθμό των εκμεταλλεύσεων σε αυτές(FAO, 2013 , σελ. 135).

Στο διάγραμμα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε την κατανομή των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στις χώρες του κόσμου.

Σχήμα1: Κατανομή Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων Παγκοσμίως

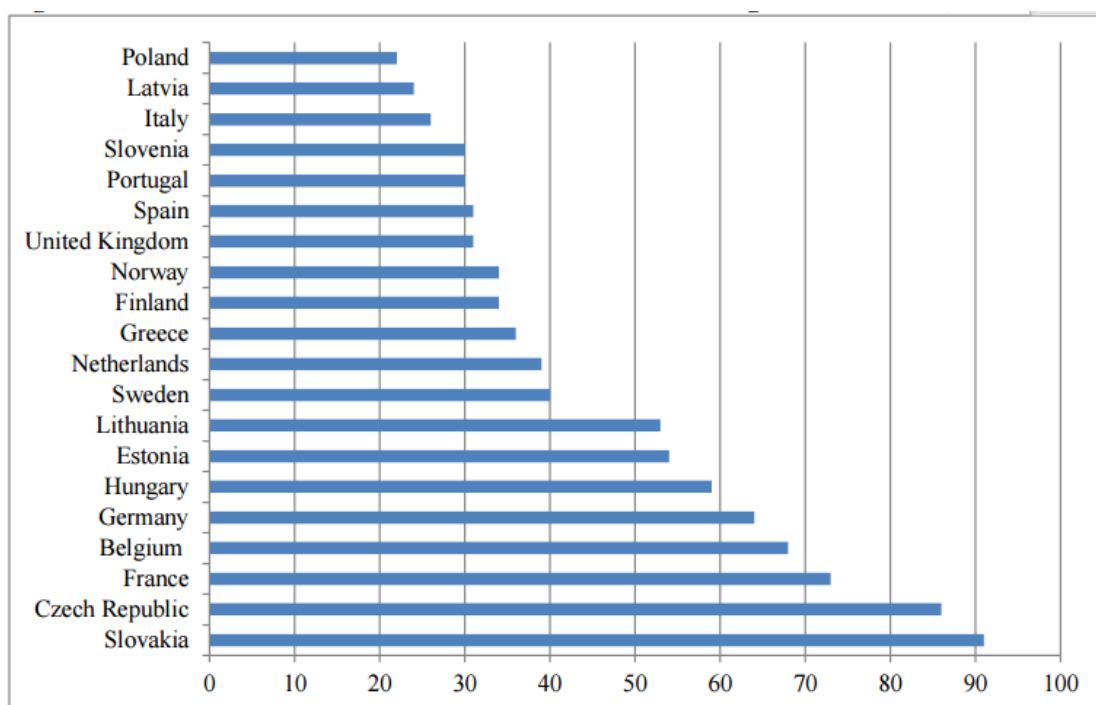
Πηγή: FAO

Από το παραπάνω διάγραμμα παρατηρούμε ότι από τα 570 εκατομμύρια αγροκτήματα, το 74% βρίσκονται στην Ανατολική Ασία και τον Ειρηνικό και τη Νότια Ασία. Η Κίνα από μόνη της αντιπροσωπεύει το 35% και η Ινδία το 24% από τις 570 εκατομμύρια γεωργικές εκμεταλλεύσεις. 9% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων βρίσκονται στην υποσαχάρια Αφρική και 7% στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία. Μόνο το 3% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στον κόσμο βρίσκονται στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική (Masters et al, 2013, σελ.176). Οι εκμεταλλεύσεις στην Λατινική Αμερική και την Καραϊβική αντιπροσωπεύουν το 4% έκαστη. Επίσης η πλειοψηφία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων βρίσκονται σε μικρού ή μεσαίου εισοδήματος χώρες, (που αντιπροσωπεύουν αντίστοιχα το 36% και 47% των 570.000.000 εκμεταλλεύσεων (Masters et al, 2013, σελ.11).

Πιο συγκεκριμένα τώρα όσο αφορά την οικογενειακή γεωργία θα παραθέσουμε στοιχεία τα οποία σχετίζονται με την χρήση της γής, και γενικά με το πλήθος των οικογενειακών γεωργικών επιχειρήσεων σε χώρες κατά βάση της ΕΕ και

της Ασίας, έτσι όπως αυτά καταγράφηκαν επίσης από τον FAO, το έτος 2013 (FAO, 2013, σελ. 136).

Όσο αφορά την χρήση και την εκμετάλλευση της γης, η οικογενειακή γεωργία συχνά χρησιμοποιεί ιδιόκτητη γη, είτε εναλλακτικά λειτουργεί μισθώνοντας γη από τρίτους, είτε συνδυάζουν την εκμετάλλευση ιδιόκτητης και μισθωμένης γης. Η καλλιέργεια και εκμετάλλευση μισθωμένης γης είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη σε ορισμένες από τις χώρες της ΕΕ-15 (Lowder et al, 2014, σελ 48). Στο σχήμα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε το μερίδιο των μισθωμένων εκτάσεων γής που χρησιμοποιείται.

Σχήμα 2: Μερίδιο μισθωμένων εκτάσεων γής που χρησιμοποιείται στην οικογενειακή γεωργία

Πηγή: Swinnen and Vranken (2008).

Παρατηρούμε ότι σε χώρες όπως η Τσεχική Δημοκρατία και η Σλοβακία, τα μερίδια των μισθωμένων εκτάσεων γης είναι ιδιαίτερα υψηλά, ενώ στην Πολωνία και τη Σλοβενία, όπου η γεωργία είναι μικρής κλίμακας, το μερίδιο των μισθωμένων εκτάσεων γής είναι πολύ χαμηλότερο. Η οικογενειακή γεωργία που χρησιμοποιεί ιδιόκτητη γή δεν έχει απλώς ένα σημαντικό παραγωγικό περιουσιακό στοιχείο, αλλά

και κάποια ασφάλεια ότι σε περιόδους οικονομικής ύφεσης αυτή η γη θα συνεχίσει να τους ανήκει και να την εκμεταλλεύονται. Η εγγύηση αυτή μπορεί επίσης να τους προσφέρει καλύτερη πρόσβαση σε πιστώσεις σε σχέση με άλλους τύπους γεωργικών εκμεταλλεύσεων, όπως είναι τα εταιρικά αγροκτήματα (Davidova &Thompson 2013, σελ.16).

Σχεδόν στο σύνολό της, η γεωργία στην Ευρώπη είναι οργανωμένη σε οικογενειακές εκμεταλλεύσεις. Το 2010, στην ΕΕ- 28 υπήρχαν 12 εκατομμύρια γεωργικές εκμεταλλεύσεις, και κατά κύριο λόγο – 7 εκατομμύρια στην ΕΕ-13 (Eurostat Farm StructureSurvey (FSS), 2010). Ο FAO έκανε την προσχώρηση της Κροατίας στις στατιστικές αυτές, αν και η χώρα εντάχθηκε στην ΕΕ το 2013 (Davidova &Thompson 2013, σελ.5). Το 97% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που βρίσκονται στην ΕΕ-28 είναι οικογενειακές, το 99 % στις νέες χώρες της ΕΕ (NMSS) και το 94% στην ΕΕ-15. Τα δεδομένα παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί:

Ομάδες Χωρών ΕΕ	Συνολικός Αριθμός Γεωργικών Αγροκτημάτων και Αριθμός Οικογενειακών Αγροκτημάτων		
	Συνολικός Αριθμός Γεωργικών Αγροκτημάτων	Αριθμός Οικογενειακών Αγροκτημάτων	Ποσοστό Οικογενειακών Αγροκτημάτων επι του συνόλου των Γεωργικών Αγροκτημάτων (%)
NMS13	7,022,510	6,960,650	99
EU15	5,225,530	4,924,380	94
EU28	12,248,040	11,885,030	97

Πίνακας 1: Συνολικός Αριθμός Γεωργικών Αγροκτημάτων και Αριθμός Οικογενειακών Αγροκτημάτων σε ομάδες χωρών της ΕΕ, (2010)

Πηγή: FAO, 2013

Το δεύτερο χαρακτηριστικό - η χρήση της οικογενειακής εργασίας - επιβεβαιώνει την κεντρικότητα της οικογενειακής γεωργίας στην Ευρώπη. Κατά μέσο όρο, στην ΕΕ -28, το 90 % του εργατικού δυναμικού είναι η οικογένεια, συμπεριλαμβανομένων των 95 % στις ΝΜSS και 83 % στην ΕΕ – 15. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα στοιχεία αυτά (Lowder et al, 2014, σελ. 84). Η εργασία ισοδυναμεί με εργασία πλήρους απασχόλησης, και μετράται για όλους τους ανθρώπους που ασχολούνται στη γεωργία.

Ομάδες Χωρών ΕΕ	Οικογενειακή γεωργία		
	Συνολικό Εργατικό Δυναμικό Άμεσα Απασχολούμενο στην Γεωργία	Συνολικό Εργατικό Δυναμικό Άμεσα Απασχολούμενο στην Οικογενειακή Γεωργία	Ποσοστό Συνολικού Εργατικού Δυναμικού Άμεσα Απασχολούμενου στην Οικογενειακή Γεωργία ως ποσοστό επί του Συνολικού Εργατικού Δυναμικού Άμεσα Απασχολούμενου στην Γεωργία(%)
NMS13	4,611,520	4,383,140	95
EU15	3,954,350	3,292,820	83
EU28	8,565,870	7,675,960	90

Πίνακας 2: Συνολικός Αριθμός Εργατικού Δυναμικού Άμεσα Απασχολούμενου στην Οικογενειακή Γεωργία σε ομάδες χωρών της ΕΕ, (2010)

Πηγή: FAO, 2013

Με εξαίρεση τη Δανία και το Ηνωμένο Βασίλειο, περισσότερα από τα τρία τέταρτα της εργασίας που χρησιμοποιείται από την οικογενειακή γεωργία της ΕΕ είναι η εργασία του γεωργού και άλλων μελών της οικογένειας (Lowder et al, 2014, σελ. 84).

Οι οικογενειακές γεωργικές εκμεταλλεύσεις αποτελούν τον βασικό γεωργικό εργοδότη. Δεδομένου ότι μία από τις ιδιαιτερότητες της γεωργίας είναι ο εποχιακός της χαρακτήρας, εφόσον τα ισοδύναμα πλήρους απασχόλησης, που παρουσιάζονται στον πίνακα 3 έχουν μετατραπεί σε άτομα, το 2010 στην ΕΕ – 28, 23.300.000 άνθρωποι ασχολούνται με την οικογενειακή γεωργία, συμπεριλαμβανομένων των 13.300.000 στις ΝΜSS. Από τα άτομα αυτά, 10.100.000 ήταν μέλη της οικογένειας. Ως εκ τούτου, ένας μεγάλος αριθμός των αγροτικών πληθυσμών εξαρτάται για την επιβίωσή τους στις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις (Davidova & Thompson 2013, σελ.3).

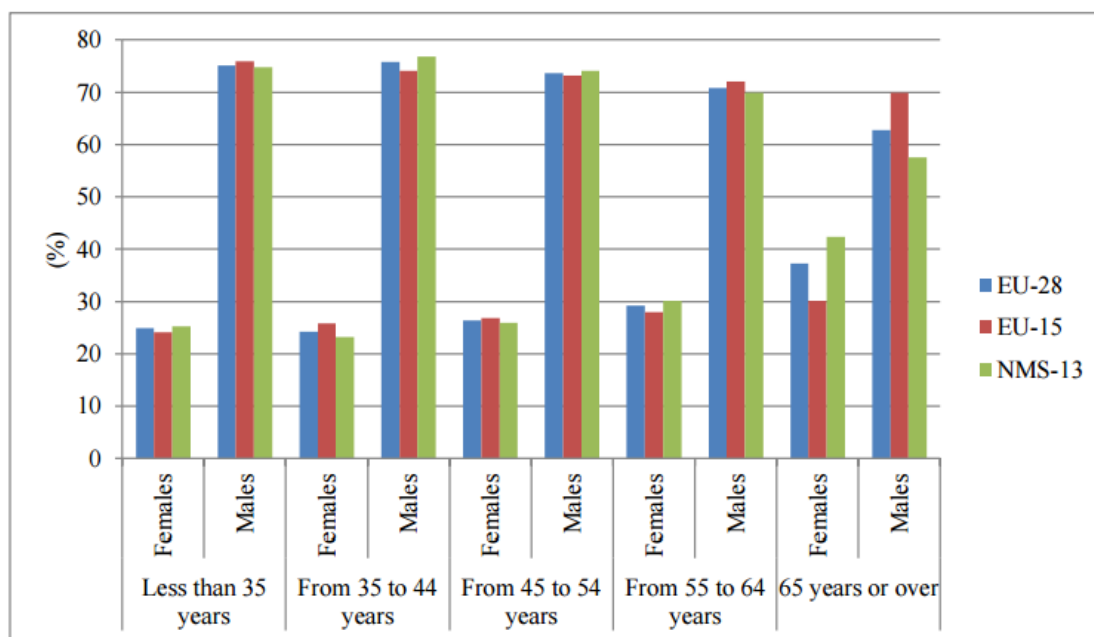
Ομάδες Χωρών ΕΕ	Ιδιοκτήτες Αγροκτημάτων που εργάζονται σε αυτά	Ποσοστό Γυναικών (%)	Εργατικό δυναμικό - Μέλη οικογένειας του που εργάζονται σε αυτά	Ποσοστό Γυναικών (%)	Συνολική Εργατική Δύναμη	Ποσοστό Γυναικών (%)
NMS13	6,565,260	32	6,685,110	61	13,334,820	47
EU15	4,919,490	27	4,652,170	52	10,009,170	39
EU28	11,484,750	30	11,337,280	57	23,343,990	43

Πίνακας 3: Αριθμός ατόμων που συμμετέχουν σε οικογενειακές εκμεταλλεύσεις με βάση το φύλο, σε ομάδες χωρών της ΕΕ, (2010)

Πηγή: FAO, 2013

Στην οικογενειακή γεωργία η συνεισφορά της εργασίας των γυναικών είναι σημαντική, αλλά σε μικρότερο βαθμό, όταν ο ρόλος του φορέα/ διαχειριστή του αγροκτήματος δεν είναι επαρκής. Αν στην ΕΕ- 28 το γυναικείο ποσοστό είναι 57 % , το μερίδιό τους ως μοναδικοί κάτοχοι που εργάζονται στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις είναι μόνο 30%. Υπάρχουν σημαντικές διαφορές όσον αφορά ορισμένα κράτη μέλη, τόσο από την ομάδα των χωρών ΝΜΣΣ όσο και από αυτή της ΕΕ-15. Στην Βουλγαρία για παράδειγμα το 23% των μοναδικών κατόχων είναι γυναίκες, αλλά οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν το 70 % των μελών της οικογένειας που εργάζονται στο αγρόκτημα. Στην Κροατία, τα ποσοστά αυτά είναι 22 % και 65 %, αντίστοιχα, στη Σλοβακία 18% και 59%, στη Δανία 9 % και 72%και στην Ολλανδία 6% και 63 % (FAO, 2013, σελ. 102).

Η χαμηλότερη σημασία των γυναικών ως διαχειριστές των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων ισχύει για όλες τις ηλικίες, όπως βλέπουμε στο σχήμα που ακολουθεί.

Σχήμα 3: Ποσοστό δικαιούχων-διευθυντών ανά φύλο και ηλικιακές ομάδες στην ΕΕ, το 2010

Πηγή: Eurostat, FSS (2010)

Από το παραπάνω διάγραμμα παρατηρούμε ότι ο ρόλος των γυναικών αυξάνεται ελαφρώς με την ηλικία έως άνω του 40 % στις χώρε NMSS αλλά αυξάνεται περισσότερο για την ομάδα σε ηλικία συνταξιοδότησης - 65 χρόνια ή παραπάνω.

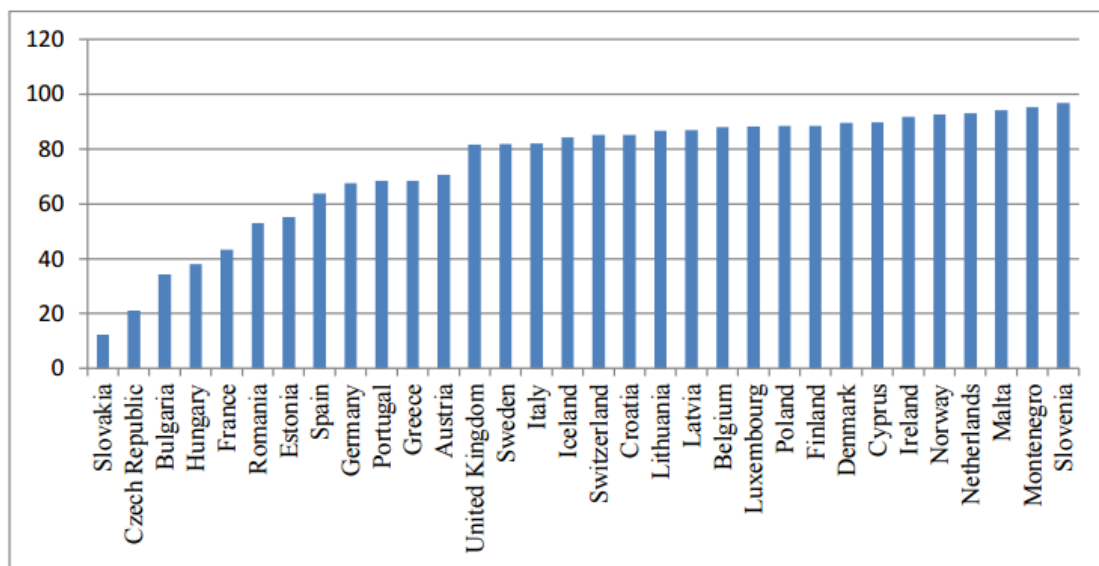
Οι οικογενειακοί αγρότες είναι χρήστες και θεματοφύλακες της γεωργικής γης. Συνολικά στην ΕΕ- 28 οι αγρότες καλλιεργούν 143.500.000 εκτάρια ή 66 % της συνολικής χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης. Η συγκέντρωση της γεωργικής γης σε κάποιες χώρες NMSS σε συνεταιρισμούς παραγωγών και εταιρικών αγροκτημάτων έχει ως αποτέλεσμα να είναι χαμηλότερο το ποσοστό των εκτάσεων που καλλιεργούνται από οικογενειακές γεωργικές εκμεταλλεύσεις στις χώρες NMSS από ό, τι στην ΕΕ των 15 - 59 και 69% αντίστοιχα (Davidova &Thompson 2013, σελ.14). Τα δεδομένα φαίνονται στον πίνακα που ακολουθεί:

Ομάδες Χωρών ΕΕ	Συνολική Χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση	Συνολική Χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση στην οικογενειακή γεωργία	Ποσοστό Συνολικής Χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης στην οικογενειακή γεωργία (%) ως ποσοστό της Συνολικής Χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης
NMS13	62,601,810	37,112,440	59
EU15	154,609,700	106,373,630	69
EU28	217,211,510	143,486,070	66

Πίνακας 4: Χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση κάτω από όλες τις εκμεταλλεύσεις και στο πλαίσιο οικογενειακών γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ, (2010)

Πηγή: FAO, 2013

Ωστόσο, υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των χωρών. Λαμβάνοντας υπόψη τον τεράστιο αριθμό των οικογενειακών αγροτικών μονάδων, θα μπορούσε να αναμένεται ότι παντού πρέπει να καλλιεργούν το μεγαλύτερο μέρος της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης. Ωστόσο, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των αγροτικών μεταρρυθμίσεων συχνά επέφερε την επιμονή των μεγάλων εταιρικών αγροκτημάτων. Αν και ο αριθμός των εταιρικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι μικρός σε σχέση με την οικογενειακή γεωργία, ελέγχουν το μεγαλύτερο μέρος της συνολικής χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης στη Βουλγαρία, την Τσεχική Δημοκρατία, την Ουγγαρία και τη Σλοβακία στις χώρες NMSS, και στη Γαλλία (Davidova & Thompson 2013, σελ.17). Στο διάγραμμα που ακολουθεί φαίνονται τα παραπάνω στοιχεία.

Σχήμα 4: Μερίδιο της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης στο πλαίσιο οικογενειακών γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην ΕΕ και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, 2010 (%)

Πηγή: Eurostat, FSS (2010)

Πολλές αγροτικές οικογένειες ασκούν κτηνοτροφικές δραστηριότητες. Για την σύγκριση της κτηνοτροφίας μεταξύ γεωργικών μονάδων χρησιμοποιείται από τη Eurostat μια πλασματική μονάδα που ονομάζεται «μονάδα ζωικού κεφαλαίου» (LSU). Για τον υπολογισμό των κτηνοτροφικών μονάδων, εφαρμόζεται μια σειρά από

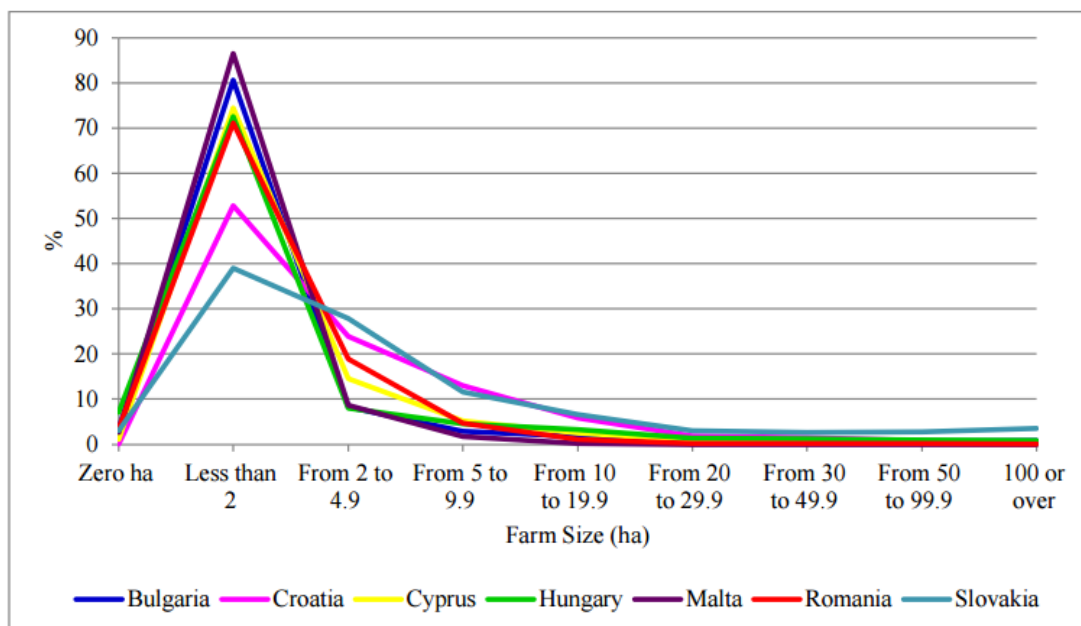
δείκτες βαρύτητας στα διάφορα είδη των εκτρεφόμενων ζώων, οι οποίοι μπορεί να παρέχουν τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την σύγκριση. Σε αυτή τη βάση, στην EE-28 στην οικογενειακή γεωργία αριθμούνται 96.000.000 LSU το 2010 – 71 % των LSU στην EE (και 74 % των LSU στις χώρες NMSS)(FAO, 2013, σελ. 122).

Εν ολίγοις, η οικογενειακή γεωργία στην Ευρώπη είναι κεντρικής σημασίας για τη γεωργική βιομηχανία και την αγροτική οικονομία με τους διαχειριστές τους να διαδραματίζουν ενεργό ρόλο ως εργοδότες, χρήστες γης και κτηνοτρόφοι. Ωστόσο, πολλοί από αυτούς είναι μικροί, διάσπαρτοι σε αγροτικές περιοχές, συμπεριλαμβανομένων και των πιο απομακρυσμένων, και αγωνίζονται να τα βγάλουν τα προς το ζην από ένα μικρό κομμάτι γης (Lowder et al, 2014, σελ. 55).

Οι μικρές και κατακερματισμένες γεωργικές εκμεταλλεύσεις κυριαρχούν στο μεγαλύτερο μέρος των χωρών NMSS και στις χώρες της EE-15. Το 2010, στην EE - 28 υπήρχαν 5.700.000 αγροκτήματα 2 εκταρίων ή μικρότερα. Μόνο η Ρουμανία είχε 2,7εκατομμύρια τέτοιες εκμεταλλεύσεις. Τα αγροκτήματα που είναι μικρότερα των 2 εκταρίων αντιπροσώπευαν το 48% του συνόλου των οικογενειακών γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην EE - 28, συμπεριλαμβανομένων του 58% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων να βρίσκονται στις χώρες NMSS. Επίσης το 2010, χρησιμοποιήθηκαν μόνο 4.300.000 εκτάρια γεωργικής γης, ή μόνο το 5 % της συνολικής χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης από τις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις (FAO, 2013, σελ. 103).

Αυτές οι στατιστικές αποκαλύπτουν δύο βασικά χαρακτηριστικά της μικρής κλίμακας γεωργίας στην EE: πρώτον, ότι είναι ένας σημαντικός τομέας απασχόλησης εργατικού δυναμικού και δεύτερον ότι είναι κοινωνικά καίριας σημασίας, αφού παρέχει εισόδημα, συντηρώντας οικονομικά τα εκατομμύρια των αγροτών και των νοικοκυριών τους σε αγροτικές περιοχές, οι οποίες χωρίς τη συμβολή του τομέα των μικρών γεωργικών εκμεταλλεύσεων θα μπορούσαν να είχαν αποδεκατιστεί (Davidova et al., 2013, σελ.23). Σε αρκετές χώρες NMSS –όπως η Βουλγαρία, η Κροατία, η Κύπρος, η Ουγγαρία, η Μάλτα, η Ρουμανία και η Σλοβακία, οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις των 2 εκταρίων ή μικρότερες έχουν το μεγαλύτερο μερίδιο στην κατανομή μεγέθους των εκμεταλλεύσεων της οικογένειας, το οποίο μετράται σε

εκτάρια, φθάνοντας η Μάλτα το 87% και η Βουλγαρία το 81% (Lowder et al, 2014, σελ. 87). Τα δεδομένα φαίνονται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Σχήμα 5: Ποσοστό των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων, ανάλογα με το μέγεθος των εκμεταλλεύσεων σε εκτάρια στο σύνολο του αριθμού των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων σε χώρες ΝΜΣΣ, (2010)

Πηγή: FAO (2013)

Πολλοί από τους μικρούς οικογενειακούς αγρότες διατηρούν ημι-αυτοσυντήρητα αγροκτήματα τα οποία πωλούν λιγότερο από το 50% της παραγωγή τους και το υπόλοιπο το χρησιμοποιούν για κατανάλωση εντός της οικογένειάς τους. Το 2010 στην ΕΕ-28 υπήρχαν 6.000.000 ημι-αυτοσυντήρητα αγροκτήματα τα περισσότερα από τα οποία (4.100.000) ήταν μικρότερα από 2 εκτάρια. Τα ημι-αυτοσυντήρητα αγροκτήματα είναι άνισα κατανομημένα στην ΕΕ - είναι συγκεντρωμένα στις χώρες ΝΜΣΣ και στις χώρες της ΕΕ-15 (Ελλάδα, Ιταλία και Πορτογαλία), και αυτή τη στιγμή είναι σχεδόν ανύπαρκτα στις υπόλοιπες χώρες. Τέσσερις χώρες - Ουγγαρία, Ιταλία, Πολωνία και Ρουμανία - φιλοξενούν το 85 % του συνόλου των ημι-αυτοσυντήρητων αγροκτημάτων στην ΕΕ. Πολλά από αυτά τα

αγροκτήματα έχουν μικρή παραγωγική ικανότητα αλλά παρέχουν σημαντική επισιτιστική ασφάλεια (Davidova et al., 2013, σελ.23).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

2.1. Βιωσιμότητα

Η ευελιξία της οικογενειακής εργασίας στις μεταβαλλόμενες τεχνολογικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, εντός και εκτός του αγροκτήματος, συμβάλλει στην βιώσιμη ανάπτυξη τους. Η πολιτιστική προσκόλληση στη γεωργία και τη γη γενικότερα, κυρίως σε μεγάλες εκμεταλλεύσεις οικογενειακού τύπου, παίζει επίσης σημαντικό ρόλο. Οι αγροτικές οικογένειες υιοθετούν διάφορες στρατηγικές για την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας και της ικανότητας προσαρμογής τους, εστιάζοντας κυρίως στη διαφοροποίηση των γεωργικών ή / και μη-γεωργικών επιχειρήσεων και των δραστηριοτήτων τους. Σε ορισμένες χώρες, αλλά όχι παντού, οι οικογενειακοί αγρότες είναι πιο ενεργοί στη διαφοροποίηση τους από τα εταιρικά αγροκτήματα τα οποία καταχωρούνται ως νομικά πρόσωπα. Η οικογενειακή γεωργία είναι ένα μοντέλο για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης, της επισιτιστικής ασφάλειας και του μετριασμού της φτώχειας στις αγροτικές περιοχές, ενώ αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην άμβλυνση των αγροτικών εισοδημάτων (FAO, 2013, σελ. 105). Πολλές από αυτές τις μονάδες δεν θα μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στις καθημερινές ανάγκες σίτισής τους χωρίς να ασκούν γεωργικές δραστηριότητες, και σύμφωνα με την βιβλιογραφία, αυτό είναι κάτι που ισχύει στην Ρωσία, περισσότερο από ότι στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης (Davidova & Thompson 2013, σελ.5).

Επίσης η οικογενειακή γεωργία είναι ο κυριότερος χρηματοδότης της επισιτιστικής ασφάλειας, στο πλαίσιο του ρόλου της ως βασικός γεωργικός παραγωγός στις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Στις χώρες αυτές οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις, ενισχύουν την επισιτιστική ασφάλεια, μέσω της γεωργικής παραγωγής και των γεωργικών συναλλαγών, μέσω της παραγωγής των διάφορων καλλιεργειών, της κτηνοτροφίας και των οπωροκηπευτικών προϊόντων που μπορούν να ικανοποιήσουν τις διαφορετικές διατροφικές ανάγκες, μέσω της παραγωγή

ασφαλών τροφίμων καλής ποιότητας, μέσω της βιώσιμης χρήσης φυσικών πόρων χτίζοντας έτσι μια βάση για την μελλοντική παραγωγή ποιοτικών τροφίμων, και μέσω της δημιουργίας εισοδήματος επιτρέποντας στα πιο ευάλωτα νοικοκυριά να έχουν πρόσβαση σε τροφή (FAO, 2013, σελ. 107).

Οι μικρές οικογενειακές γεωργικές μονάδες επίσης, συμβάλουν στη βιωσιμότητα των γεωργικών συστημάτων. Συχνά λειτουργούν ως μεικτές γεωργοκτηνοτροφικές δραστηριότητες, οι οποίες είναι κλειστές με αποτέλεσμα να υπάρχει μικρότερος αρνητικός αντίκτυπος για το περιβάλλον. Αυτές οι μικτές εκμεταλλεύσεις μικρής κλίμακας θα μπορούσε να θεωρηθεί επίσης ένα θετικό εξωτερικό στοιχείο από μόνες τους, με την έννοια ότι δημιουργούν ένα τοπίο που χαρακτηρίζεται από μικρότερα χωράφια με μεγαλύτερο μήκος, τα οποία αυξάνουν την αξία των ενδιαιτημάτων και της βιοποικιλότητας (Lowder et al, 2014, σελ 41).

Οι μικρές οικογενειακές γεωργικές μονάδες ενισχύουν τη ζωτικότητα της αγροτικής οικονομίας και τη διατήρηση των παραδοσιακών πολιτισμών. Η ύπαρξη των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων, ιδιαίτερα αυτές που είναι μικρής κλίμακας, είναι ένα σημαντικό μέσο διατήρησης της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς και των εθίμων των αγροτικών περιοχών. Ωστόσο παρά τα πολλαπλά οφέλη που έχουν, συχνά είναι περιορισμένη η πρόσβαση τους σε εκτάσεις γης στις μεγάλες πρωτεύουσες και στις αγορές αυτών. Η σύγχρονη αλυσίδα εφοδιασμού τροφίμων συχνά προτιμάει τα μεγάλα εταιρικά αγροκτήματα, προκειμένου να μειώσει το κόστος των συναλλαγών και να υπάρχει πιο σταθερή ποιότητα στην προσφορά αγροτικών προϊόντων (Davidova & Thompson 2013, σελ.4).

Μια άλλη πρόκληση που αντιμετωπίζουν οι μικρές οικογενειακές αγροτικές μονάδες είναι ότι σε πολλές χώρες της ΕΕ ο πληθυσμός των αγροτών είναι σε γήρανση, χωρίς όμως να μπορούμε να παραβλέψουμε ότι σε άλλες περιοχές οι αγροτικοί πληθυσμοί αποτελούνται σε γενικές γραμμές από νέα άτομα. Τα δυσμενή δημογραφικά στοιχεία σε κάποιες χώρες της ΕΕ καθιστούν το θέμα της διαδοχής της γεωργικής μονάδας στο επίκεντρο της μελλοντικής βιωσιμότητας της οικογενειακής γεωργίας (Davidova & Thompson 2013, σελ.4).

Μελλοντικά αναμένεται να υπάρξει αλλαγή στα δημογραφικά στοιχεία μέχρι τα μέσα του αιώνα, μια παγκόσμια τάση προς την αστικοποίηση μια μετατόπιση από

ένα αγροτικό τρόπο ζωής σε έναν τρόπο ζωής της πόλης, που βασίζεται στην πλειοψηφία των ανθρώπων στον κόσμο. Είναι γεγονός πως στην σύγχρονη εποχή η πλειοψηφία των ανθρώπων του πλανήτη κατοικούν σε αστικές περιοχές. Θα πρέπει να είναι προφανές σε όλους ότι η αύξηση του πληθυσμού σε συνδυασμό με την αυξανόμενη αστικοποίηση θα απαιτήσει δυσανάλογη αύξηση της γεωργικής παραγωγής, ένα γεγονός το οποίο δεν θα αφήσει ανεπηρέαστες τις μικρές γεωργικές οικογενειακές μονάδες (FAO, 2013 ,σελ. 107).

Η αστικοποίηση οδηγεί επίσης στις λεγόμενες δευτερογενείς επιπτώσεις στη συνολική γεωργική ζήτηση. Πληθυσμοί συμπυκνωμένοι στις πόλεις θέτουν σε δοκιμασία τις αλυσίδες γεωργικού εφοδιασμού με την αύξηση του γεωχωρικού διαχωρισμού μεταξύ της παραγωγής των τροφίμων και της κατανάλωσης των τροφίμων. Επιπλέον, η αυξημένη ανάγκη για μεταφορά των γεωργικών προϊόντων, είτε καλλιεργειών ή ζώων, για την επεξεργασία και την τελική κατανάλωση προσθέτει υλικοτεχνική βάρη και αυξημένο κόστος καυσίμων, υποδομών, και χρόνου. Η αύξηση μιας αλυσίδας εφοδιασμού αυξάνει επίσης τα τρωτά σημεία της με τη διαταραχή να μειώνει την αποτελεσματικότητά της (Lowder et al, 2014, σελ.48).

Ένας σημαντικός παράγοντας ο οποίος θα μπορούσε να συντελέσει ιδιαίτερα στην περαιτέρω ανάπτυξη των μικρών οικογενειακών γεωργικών μονάδων είναι η διάχυση της τεχνολογίας σε αυτές. Σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας σήμερα, η έγχυση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας είναι ικανή να οδηγήσει σε σημαντικές βελτιώσεις στην παραγωγικότητα και την απόδοση των συστημάτων σε ένα ιδιαίτερα ικανοποιητικό επίπεδο. Οι βελτιώσεις αυτές θα έχουν στην συνέχεια πιο βαθιές επιπτώσεις σε φυσικούς τομείς δραστηριότητας όπως είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία, δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται με υποδομές μεγάλης κλίμακας (όπως για παράδειγμα μηχανήματα, μεγάλα οχήματα, στατικές δομές και παραγωγικές μάζες γης) οι οποίες είναι συχνά εκτεθειμένοι σε φυσικά στοιχεία όπως οι καιρικές συνθήκες (Lundqvist, 2008, σελ. 91).

Κάτι τέτοιο αν συνέβαινε θα ήταν ιδιαίτερα σημαντικό για τις αναπτυσσόμενες χώρες όπου η σύγχρονη υποδομή τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών τείνει να ξεπεράσει τα καθιερωμένα πλαίσια. Ο τομέας της γεωργίας

γενικά είναι μια κρίσιμη ανθρώπινη δραστηριότητα που αναμένεται να γίνεται ολοένα και πιο σημαντική, καθώς ο παγκόσμιος πληθυσμός μεγαλώνει. Στην πραγματικότητα, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη για σίτιση ενός αυξανόμενου πληθυσμού, δεν έχουμε άλλη επιλογή, από το να αυξήσουμε την παραγωγή μας με τους διαθέσιμους πόρους που μας προσφέρουν οι τομείς της πληροφορικής και των επικοινωνιών. Οι δύο αυτοί τομείς προσφέρουν πολλές ευκαιρίες για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και για την αύξηση της παγκόσμιας γεωργικής παραγωγής και μελλοντικά ενδέχεται να διαδραματίσουν ακόμα μεγαλύτερο ρόλο στην εκπλήρωση αυτού του στόχου.

2.2. Πρότυπα Υποδείγματα και Εφαρμογές

Οι μετασχηματισμοί στη δομή και την εμφάνιση των αγροτικών περιοχών, τα πρότυπα χρήσης γης και η απασχόληση μεταξύ των μελών της αγροτικών νοικοκυριών έχουν γίνει εγγενείς στον αγροτικό χώρο σε όλο τον δυτικό κόσμο. Οι αγροτικές περιοχές πολλών χωρών παγκοσμίως αντιμετωπίζουν την ταχεία και ουσιαστική κοινωνικό-οικονομική μεταβολή της τελευταίας δεκαετίας. Η αύξηση του αριθμού των μικρών οικογενειακών αγροτικών μονάδων στηριζόμενη αποκλειστικά στο γεωργικό εισόδημα έχει αντιστραφεί, με την αναζήτηση για πρόσθετες πηγές εσόδων.

Οι μετασχηματισμοί αυτοί και οι διαρθρωτικές αλλαγές μπορούν να οριστούν ως η διαδικασία του «ανασυνδυασμού και της αναδιάταξης των πόρων που χρησιμοποιούνται στη γεωργία» (Lobley et al., 2002, σελ.3). Παράλληλα με την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών, τις μεταβολές σε χωρικό επίπεδο, και την εργασία και το κεφάλαιο που χρησιμοποιούνται στην αγροτική παραγωγή, οδηγούν σε αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της αποδοτικότητας. Από αυτή την άποψη, η διαρθρωτική αλλαγή είναι μια θετική και πολιτικά επιθυμητή εξέλιξη. Σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης, οι διαρθρωτικές αλλαγές είναι πιο συχνά συνδεδεμένες με την εκμηχάνιση των εργασιών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, την αυξημένη χρήση των αγορασθέντων πόρων, και την μεγαλύτερη εξειδίκευση των γεωργικών

εκμεταλλεύσεων. Παρά την ποικιλομορφία των διαρθρωτικών αλλαγών, οι Blandford και Hill (2005) εντόπισαν δύο γενικές τάσεις. Πρώτον, την μείωση του αγροτικού εργατικού δυναμικού, και, αφετέρου, λιγότερα αγροκτήματα που συνδέονται με την αύξηση του μέσου μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Οι κύριοι παράγοντες των διαρθρωτικών αλλαγών είναι:

- [1] Η τεχνολογική πρόοδος
- [2] Οι δυνάμεις της αγοράς (π.χ. τιμές των συντελεστών παραγωγής και των γεωργικών προϊόντων)
- [3] Οι μεταρρυθμίσεις πολιτικής
- [4] Η νομοθεσία

Υπάρχει επίσης μια σύνδεση μεταξύ των μακροοικονομικών συνθηκών και της ταχύτητας των διαρθρωτικών αλλαγών στην γεωργία. Το μακροοικονομικό περιβάλλον επηρεάζει τις ευκαιρίες για αγροτική εργασία, και την εξασφάλιση εισοδήματος σε μη γεωργικούς τομείς. Σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης και της χαμηλών επιπέδων ανεργίας, το εργατικό δυναμικό απομακρύνεται από τον τομέα της γεωργίας, επιταχύνοντας έτσι την υιοθέτηση των τεχνολογιών και των διαρθρωτικών αλλαγών. Αντίθετα σε περιόδους οικονομικής ύφεσης τα εργατικά χέρια «επιστρέφουν» πίσω στη γεωργία και ο αγροτικός τομέας λειτουργεί ως εφεδρικός τομέας απασχόλησης για την αντιμετώπιση της ανεργίας (Davidova et al., 2013, σελ.34).

Τις τελευταίες δεκαετίες, η βασική κινητήρια δύναμη των αλλαγών στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις στις χώρες της ΕΕ ήταν οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις σε όλους τους τομείς. Οι θεσμικές μεταρρυθμίσεις για την αποκατάσταση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας γής και η ιδιωτικοποίηση των περιουσιακών στοιχείων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων

Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει το ρυθμό των διαρθρωτικών αλλαγών στη γεωργία, είναι η ένταξη μιας χώρας στην ΕΕ. Η ένταξη και υιοθέτηση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ) από την ΕΕ μπορεί να έχει διαφορετικές συνέπειες για τις διαρθρωτικές αλλαγές στις διάφορες χώρες, ανάλογα με την αρχική διάρθρωση

των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, το σύστημα γαιοκτησίας και το επίπεδο και το είδος των προενταξιακών ενισχύσεων στον γεωργικό τομέα. Για παράδειγμα, στη Σλοβενία και τη Ρουμανία, οι ενιαίες στρεμματικές ενισχύσεις προς τους αγρότες στο πλαίσιο του πρώτου πυλώνα της ΚΓΠ φαίνεται να έχουν επιβραδύνει τις διαρθρωτικές αλλαγές και τα μικρά αγροκτήματα διατηρούν ισχυρή παρουσία στις δομές της εκμετάλλευσής τους. Στη Μάλτα, ο αριθμός των μικρών εκμεταλλεύσεων έχει αυξηθεί, δεδομένου ότι ορισμένες μικρές εκμεταλλεύσεις, οι οποίες δεν έχουν παράγει ή πωλήσει πριν από την προσχώρηση, έχουν καταχωρηθεί ως αγροτικές εκμεταλλεύσεις, ώστε να καταστούν επιλέξιμες για τις ενισχύσεις της ΚΓΠ (Davidova & Thompson 2013, σελ.17).

Ο ακόλουθος πίνακας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των διαρθρωτικών αλλαγών μεταξύ του 2003 και του 2010 από την άποψη της ισοδύναμης πλήρους απασχόλησης εργατικού δυναμικού, η οποία μετράται σε Ετήσιες Μονάδες Εργασίας (ΕΜΕ).

Ομάδες Χωρών ΕΕ	Σύνολο Οικογενειακής Γεωργίας		Ποσοστιαία Μεταβολή 2010/2003 (%)	Σύνολο Οικογενειακής Γεωργίας με έκταση μικρότερη από 2 εκτάρια		Ποσοστιαία Μεταβολή 2010/2003 (%)
	2003	2010		2003	2010	
ΕΕ – 27	11,884	8,395	-29	3,818	2,281	-40
ΕΕ-15	5,405	3,954	-27	1,066	716	-33
ΕΕ-15 (Βορειοδυτικές Χώρες)	2,135	1,604	-25	143	86	-40
ΕΕ-15 (Νότιες Χώρες)	3,270	2,351	-28	924	630	-32

Χώρες NMS12**	6,479	4,440	-31	2,752	1,565	-43
---------------	-------	-------	-----	-------	-------	-----

Πίνακας 5: Αλλαγές στο δυναμικό που απασχολείται άμεσα από όλα τα οικογενειακά αγροκτήματα και οι οικογενειακές εκμεταλλεύσεις μικρότερες από 2 εκτάρια μεταξύ του 2003 και του 2010, από ομάδες κρατών μελών της ΕΕ (2010)

Πηγή: FAO, 2013

Το σημαντικό μήνυμα που αποκαλύπτεται από τα στοιχεία είναι ότι μετά το 2003, κατά μέσο όρο, το υψηλότερο ποσοστό της αποχώρησης από την εργασία από τη γεωργική δραστηριότητα καταγράφηκε στις χώρες NMS12**, και ιδιαίτερα στις μικρότερες εκμεταλλεύσεις κάτω των 2 εκταρίων, δηλαδή σε χώρες και αγροκτήματα όπου αναμένεται ότι η γεωργική εργασία παρουσιάζει υποαπασχόληση - πάρα πολλοί άνθρωποι που προσπαθούν να παράγουν εισοδήματα από πολύ μικρές γεωργικές εκτάσεις έχουν διαδραματίσει κεντρικό ρόλο (Lowder et al, 2014).

Η έξοδος του εργατικού δυναμικού από τη γεωργία συνδέεται συχνά με τη γεωργία μερικής απασχόλησης, η οποία είναι όλο και περισσότερο συχνή στην Ευρώπη. Συχνά (αν και όχι πάντα, ειδικά στην ΕΕ-15), η μερική απασχόληση στην γεωργία έχει σχέση με μια στρατηγική επιβίωσης των νοικοκυριών που χρησιμοποιούν μη γεωργικά εισοδήματα για να υποστηρίξουν την λειτουργία του αγροκτήματος τους. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τις μικρές εκμεταλλεύσεις. Ως εκ τούτου, η έξοδος του εργατικού δυναμικού από τις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις δεν αντιστοιχεί αναγκαστικά στην εξαφάνιση των εκμεταλλεύσεων αυτών, και μπορούν πράγματι να έχουν το αντίθετο αποτέλεσμα - καθιστώντας τις πιο ανθεκτικές (Davidova et al., 2013, σελ.6). Αυτό επιβεβαιώνεται από την μικρότερη μείωση του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, που φαίνεται στον ακόλουθο πίνακα.

Ομάδες Χωρών ΕΕ	Όλο Οικογενειακής Γεωργίας	Οικογενειακές γεωργικές Μονάδες, μικρότερες από 2 εκτάρια
ΕΕ-27	-21	-25
ΕΕ-15	-18	-21

EU15 (Βορειοδυτικές Χώρες)	-22	-40
EU15 (Νότιες Χώρες)	-16	-19
Χώρες NMS12**	-23	-27

Πίνακας 6: Αλλαγές στον αριθμό όλων των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων και των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων μικρότερων από 2 εκτάρια μεταξύ του 2003 και του 2010, από ομάδες κρατών μελών της ΕΕ (%)

Πηγή: FAO, 2013

Μετά το 2005, η κρίση του δημόσιου χρέους και της οικονομικής ύφεσης σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες επέφερε ένα εντυπωσιακό χαρακτηριστικό των διαρθρωτικών αλλαγών στην ΕΕ, δηλαδή τη σταθερότητα του αριθμού των ημι-συντήρητων αγροτικών μονάδων, οι οποίες μειώθηκαν συνολικά μόνο κατά 1% μεταξύ των ετών 2007 και 2010. Ωστόσο, αυτή η μέση μεταβολή έκρυψε δύο διαφορετικές εξελίξεις: την μείωση της τάξης του 5,7% στις χώρες ο ΝΜΣΣ, και την σημαντική αύξηση της τάξης του 35 % στις νότιες χώρες της ΕΕ. Οι δυσκολίες που απορρέουν από την οικονομική ύφεση είναι ένας σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει στη σχετική σταθερότητα και, σε ορισμένες περιπτώσεις, στον πολλαπλασιασμό των ημι-συντηρητών αγροτικών μονάδων, ακόμη και σε σχετικά υψηλού εισοδήματος χώρες (Davidova &Thompson 2013, σελ.16).

Οι χώρες της Νότιας Ευρώπης (Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρος και Ελλάδα), δηλαδή εκείνες οι χώρες που πλήττονται περισσότερο από την κρίση χρέους, παρουσιάζουν σχετικά χαμηλά ποσοστά της μείωσης του αριθμού των εκμεταλλεύσεων, ενώ η Ιρλανδία και η Μάλτα είναι οι μόνες χώρες όπου ο αριθμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων έχουν αυξηθεί (Kassimis &Papadopoulos, 2013, σελ.420). Αυτό μπορεί να πηγάζει από την έλλειψη των υπόλοιπων, περισσότερο επικερδών ευκαιριών ς απασχόλησης, ή από την απουσία των πιθανών νέων επενδυτών στον τομέα της γεωργίας. Αυτό μπορεί επίσης να αντικατοπτρίζει μια

γενική τάση για τη διατήρηση γεωργικών εκμεταλλεύσεων ως μια μορφή «δίχτυ» ασφαλείας σε δύσκολες περιστάσεις (Davidova & Thompson 2013, σελ. 14).

Η οικογένεια γεωργία είναι ευέλικτη και προσαρμόζεται στις διαρθρωτικές αλλαγές. Οι Hawkins et al. (1993) εντοπίζουν τρεις τύπους υποδειγμάτων προσαρμογής της οικογενειακής γεωργίας, τα οποία είναι η εμπλοκή στη γεωργία, η απεμπλοκή από τη γεωργία, συμπεριλαμβανομένης της εξόδου και η σταθερότητα. Η αποχώρηση είναι χαρακτηριστική για μικρότερες εκμεταλλεύσεις. Διάφορα μονοπάτια μπορεί να χαρακτηρίζουν την αποχώρηση: έξοδος λόγω συνταξιοδότησης, οι αυξημένες πολλαπλές δραστηριότητες ή το κλείσιμο των επιχειρήσεων παραγωγής που οφείλεται στην έλλειψη αποδοτικότητας (ENRD, 2010, σελ. 14).

Από τον FAO έχουν προταθεί τέσσερις πιθανές πορείες στις οικογενειακές αγροτικές εκμεταλλεύσεις, μεγάλης και μικρής κλίμακας:

- [1] Ανάπτυξη (και συχνά περαιτέρω εμπορευματοποίηση και εντατικοποίηση) με απορρόφηση της γης και των περιουσιακών στοιχείων μη γεωργικής γης των άλλων οικογενειακών εκμεταλλεύσεων έξοδο από αγροτικό τομέα, λόγω οικονομικών δυσκολιών ή της απουσίας διαδόχων.
- [2] Η εξαφάνιση λόγω της απορρόφησης σε μεγαλύτερες εμπορικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις, ιδιαίτερα σε απομακρυσμένες περιοχές με λιγότερο ευνοϊκές γεωργικές συνθήκες.
- [3] Μετατροπή των ημι-συντηρούμενων καλλιεργειών σε εμπορικές αυτές μέσω μεγαλύτερης αγοράς ολοκλήρωσης, μια διαδικασία που συνήθως υποστηρίζεται από την γεωργική και αγροτική αναπτυξιακή πολιτική.
- [4] Συνέχιση της υφιστάμενης κατάστασης σχετικά με τις γεωργικές δραστηριότητες, ακόμη και σε μικρής κλίμακας οικογενειακές εκμεταλλεύσεις μέσω της διαφοροποίησης με εντός ή εκτός της επιχειρήσεων γεωργικής εκμετάλλευσης, μέσω της μη γεωργικής απασχόληση και μερικής απασχόληση στη γεωργία ή της αναγκαστικής επανεισόδου των διαδοχικών γενεών της οικογένειας

λόγω της έλλειψης εναλλακτικών πηγών εισοδήματος, υπό τους όρους της υποανάπτυκτης αγροτικής οικονομίας.

Κάθε οδός έχει διαφορετική σημασία στις διάφορες χώρες, ανάλογα με τη συνολική δομή της οικονομίας και της γεωργίας, καθώς και την ευκολία ή την δυσκολία πρόσβασης των αγροτών σε χωρικές εκτάσεις γης, λοιπούς πόρους και αγορές (Masters et al, 2013, σελ. 15).

2.3. Νομοθετικό Πλαίσιο Ευρώπης και Πολιτικές

Η σημασία της οικογενειακής γεωργίας στην Ευρώπη επηρεάζεται άμεσα από τη νομοθεσία και την εφαρμογή της εκάστοτε πολιτικής σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις της γης και τις ιδιωτικοποιήσεις. Τα οικογενειακά και εταιρικά αγροκτήματα συνυπάρχουν, ενώ η αναλογία είναι διαφορετική από χώρα σε χώρα, ιδιαίτερα στη Ρωσία και στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης οι αναλογίες δεν κρίνονται καθόλου ισορροπημένες (European Commission, 2013, σελ. 2).

Στην Ευρώπη πλέον υπάρχει η κοινή γεωργική πολιτική η οποία επιδιώκει την στήριξη της γεωργίας η οποία εγγυάται την επισιτιστική ασφάλεια (σε συνθήκες κλιματικής αλλαγής) και κατοχυρώνει τη συνεχή και σταθερή ανάπτυξη του συνόλου των αγροτικών περιοχών της ευρύτερης περιοχής, ακόμη και αυτών που ανταπεξέρχονται δυσκολίες στην διαδικασία παραγωγής. Η γεωργία αυτή επιβάλλεται να εκπληρώνει πολλαπλές ενέργειες. Ενδείκνυται να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των καταναλωτών σε θέματα διατροφής (και όσο αφορά ζητήματα διαθεσιμότητας, τιμών, ποιότητας, κ.α.), να περιφρουρεί το περιβάλλον και να δίνει την δυνατότητα στον πληθυσμό που ασχολείται με την γεωργία να βγάζει ένα αξιοπρεπές εισόδημα (European Commission, 2013, σελ. 2).

Συνολικά μέσα από την Κοινή Αγροτική πολιτική παρέχεται σαφώς ένα περισσότερο ανταγωνιστικό πακέτο μέτρων για την οικογενειακή γεωργία που είναι (Υπουργείο Παραγωγικής Ανασυγκρότησης, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, 2015):

- [1] Το καινούργιο σύστημα άμεσων πληρωμών, έχει σκοπό να ασκεί περισσότερο στοχευμένη δράση σε θέματα που σχετίζονται με τους αγρότες και γενικότερα με τις περιοχές οι οποίες απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή. Οι καινούργιοι αγρότες θα παίρνουν έως 25% άμεσες ενισχύσεις ανά στρέμμα για χρονικό διάστημα συνολικής διάρκειας 5 ετών το οποίο θα ξεκινάει από την εγκατάστασή τους.
- [2] Οι καινούργιοι αγρότες θα προηγούνται στα εθνικά αποθέματα των κρατών μελών τους.
- [3] Λοιπές ευκαιρίες παρέχονται από τον 2ο πυλώνα για αγροτικές συμβουλευτικές υπηρεσίες και μέτρα για διαφοροποίηση εκμεταλλεύσεων, αναδιάρθρωση, εκσυγχρονισμό, εκπαίδευση και μεταφορά γνώσεων που όλα τους είναι απαραίτητα για τις οικογενειακές φάρμες.
- [4] Ενίσχυση των ομάδων παραγωγών, διεπαγγελματικών οργανώσεων, που θα έχουν θετική επίδραση στην οικογενειακή γεωργία.
- [5] Αυτές οι φάρμες πρέπει να εκμεταλλευτούν τον αντίκτυπο που έχουν στους καταναλωτές που προτιμούν τα τοπικά προϊόντα και να ενισχύσουν περαιτέρω τη θέση τους στη διατροφική αλυσίδα μέσα από βιολογικά προϊόντα και προϊόντα υψηλής ποιότητας.
- [6] Επιθυμία της ΕΕ είναι να ενσωματώσει την οικογενειακή γεωργία στη νέα πολιτική για την έρευνα και την ανάπτυξη. Η μεγαλύτερη πρόκληση θα είναι η γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στην αγροτική έρευνα και την αγροτική πρακτική και τη συμβουλευτική διαδικασία προς τους αγρότες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

3.1. Γενικά

Ο τομέας της οικογενειακής γεωργίας φέρει σημαντική βαρύτητα στην χώρα μας, και αυτό απορρέει από το γεγονός ότι οι περισσότερες γεωργικές εκμεταλλεύσεις υπάγονται σε αυτή την κατηγορία. Πιο συγκεκριμένα από το σύνολο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που έχει η Ελλάδα, το 99% είναι οικογενειακά αγροκτήματα με δεδομένη την πιο πρόσφατη έρευνα της Eurostat (FSS) η οποία έλαβε χώρα σε όλες τις χώρες της ΕΕ και η οποία είναι γνωστή ως γεωργική απογραφή του 2009-2010. Ο αντίστοιχος μέσος όρος της Ευρώπης στο ζήτημα αυτό είναι 96,9%.

Συγκεκριμένα στην Ελλάδα το 2010 υπήρχαν συνολικά 723.060 γεωργικές εκμεταλλεύσεις, εκ των οποίων οι 722. 400 ήταν οικογενειακές, δηλαδή ποσοστό 99,9%. Στον αγροτικό τομέα το ίδιο έτος απασχολούνταν 427.210 άτομα, εκ των οποίων τα 354.400 ήταν στην οικογενειακή γεωργία, δηλαδή ποσοστό 83%. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι στην Ελλάδα, όταν κάνουμε λόγο στην γεωργία, αναφερόμαστε κατά κόρον στην οικογενειακή γεωργία. Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε βασικά οικονομικά στοιχεία που αφορούν την οικογενειακή γεωργία στην Δυτική Ελλάδα, έτσι όπως αυτά έχουν δημοσιευθεί από την γεωργική απογραφή του 2009 και από την Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων το 2013. Η Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων είναι μια έρευνα η οποία πραγματοποιείται σε περιοδική βάση με σκοπό την συλλογή ποσοτικών δεδομένων, η ανάλυση των οποίων έχει ως στόχο την καταγραφή των πρωτευόντων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της δομής των γεωργικών και κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων της Ελλάδας.

3.2. Οικονομικά Στοιχεία

Σύμφωνα με την απογραφή γεωργίας που πραγματοποιήθηκε το 2009, στοιχεία τα οποία δημοσιεύτηκαν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα ο αριθμός των απασχολούμενων στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων, κατά κατηγορία και ημέρες απασχόλησης εποχικών εργατών, στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας αλλά και στο σύνολο της χώρας.

	Αριθμός εκμεταλλεύσεων φυσικών προσώπων, κατόχων και απασχολούμενων μελών των νοικοκυριών τους, στην εκμετάλλευση					Εκμεταλλεύσεις με μόνιμους εργάτες	
	Γεωργικές Εκμεταλλεύσεις	Απασχολούμενοι	Από αυτούς απασχολούνται στην εκμετάλλευση του κατόχου			Εκμεταλλεύσεις	Απασχολούμενοι
			Αποκλειστικός	Κυρίως	Δευτερευόντως		
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	722402	1191006	875563	36164	279279	16979	26207
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	87540	139605	105584	3161	30860	1093	1595
ΝΟΜΟΣ ΑΙΤΩΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	32573	52641	40840	1289	10512	406	561
ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ	23878	38540	29866	593	8081	398	476
ΝΟΜΟΣ ΗΛΕΙΑΣ	31089	48424	34878	1279	12267	289	558

Πίνακας 7: Αριθμός εκμεταλλεύσεων φυσικών προσώπων, κατόχων και απασχολούμενων μελών των νοικοκυριών τους, στην εκμετάλλευση

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2009

Όπως παρατηρούμε από τον παραπάνω πίνακα οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις στην Δυτική Ελλάδα αποτελούν το 12,1% του συνόλου της Ελλάδας, με τον νομό Αιτωλοακαρνανίας να έχει το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών, και στην συνέχεια με μικρή διαφορά τον νομό Ηλείας και τέλος τον νομό Αχαΐας.

Με βάση την Έρευνα Διάρθρωσης Γεωργικών και Κτηνοτροφικών Εκμεταλλεύσεων το 2013, σε αντιπαράθεση με το 2009 (που ήταν το τελευταίο έτος που πραγματοποιήθηκε η ίδια έρευνα πριν το 2013), δύο ήταν τα μεγέθη τα οποία παρουσίασαν μείωση και τα οποία είναι τα εξής:

- 1) ο συνολικός αριθμός των εκμεταλλεύσεων της Ελλάδας και
- 2) η γεωργική έκτασή τους (ΧΓΕ) σε πραγματική χρήση.

Δεδομένης της πτώσης της χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης, οι αντίστοιχες εκτάσεις με μόνιμες καλλιέργειες επιδεικνύουν, επιπροσθέτως, μείωση. Αντιστρόφως, οι ετήσιες καλλιέργειες απογράφουν αύξηση, όπως και οι αρδευόμενες εκτάσεις. Το σύνολο των εκμεταλλεύσεων με ζώα εμφανίζει πτώση, ξέχωρα από αυτές που εκτρέφουν προβατοειδή. Το σύνολο των εκτρεφόμενων ζώων επιδεικνύει πτώση για το σύνολο των κατηγοριών των ζώων.

Αναφορικά με την απασχόληση στον τομέα της γεωργίας - κτηνοτροφίας, η υπερτερεί η οικογενειακή εργασία, όσο και η αλληλοβοήθεια ανάμεσα στον γεωργικό πληθυσμό, και φαίνεται να είναι υποτιμημένη η εργασία με αμοιβή (μόνιμοι και εποχικοί εργάτες).

Πιο αναλυτικά τώρα στον πίνακα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τον συνολικό αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και τις χρησιμοποιούμενες γεωργικές εκτάσεις στην Ελλάδα, χωρισμένες ανά περιφέρειες (σε χιλιάδες στρέμματα), για τα έτη 2009 και 2013.

Περιφέρειες	2009			2013		
	Αριθμός εκμεταλλεύσεων	Από αυτές, με ΧΓΕ	ΧΓΕ	Αριθμός εκμεταλλεύσεων	Από αυτές, με ΧΓΕ	ΧΓΕ
Σύνολο	723.007	716.823	34.779	709.449	703.535	33.815
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	53.148	51.952	3.468	52.066	51.219	3.483
Κεντρική Μακεδονία	101.337	100.027	6.420	100.451	99.226	6.819
Δυτική Μακεδονία	24.230	23.758	2.227	23.857	23.504	2.522
Ήπειρος	33.464	33.069	1.041	30.559	29.946	809
Θεσσαλία	63.456	62.111	3.921	62.467	61.114	4.209
Στερεά Ελλάδα	69.660	69.214	3.336	68.095	67.631	2.856
Ιόνια Νησιά	28.972	28.960	769	28.383	28.372	675
Δυτική Ελλάδα	87.560	87.164	2.977	83.703	83.245	2.719
Πελοπόννησος	93.188	92.984	3.369	92.162	91.946	3.120
Αττική	26.837	26.614	509	27.032	26.836	508
Βόρειο Αιγαίο	30.197	30.165	1.648	29.661	29.640	1.585
Νότιο Αιγαίο	21.493	21.390	992	21.088	21.081	895
Κρήτη	89.465	89.415	4.103	89.926	89.774	3.617

Πίνακας 8: Αριθμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων και χρησιμοποιούμενες γεωργικές εκτάσεις στην Ελλάδα, ανά περιφέρεια (σε χιλιάδες στρέμματα), 2009, 2013

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Αυτό που παρατηρούμε από τον παραπάνω πίνακα είναι ότι η περιοχή της Δυτικής Ελλάδας είναι η τέταρτη μεγαλύτερη περιφέρεια όσο αφορά τον αριθμό των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα για το 2013, ενώ η θέση της είναι ίδια με την αντίστοιχη του 2009. Παρ' όλα αυτά παρατηρούμε ότι σε σχέση με το 2009, το 2013 σημειώθηκε μείωση της τάξης του 4,4% στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις της Δυτικής Ελλάδας, ενώ ήταν η δεύτερη περιοχή στην οποία παρουσιάζεται το μεγαλύτερο ποσοστό μείωσης, σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας.

Αναφορικά τώρα με την παραγωγική κατεύθυνση των εκμεταλλεύσεων, κατά το 2013, αυτές διαρθρώνονται ως εξής:

- 1) 61,8% αμιγώς γεωργικές εκμεταλλεύσεις (ή 575.525 εκμεταλλεύσεις με 20.910 χιλ. στρ.)
- 2) 34,7% μεικτές (ή 115.461 εκμεταλλεύσεις με 11.722 χιλ. στρ.)

3) 3,5% αμιγώς κτηνοτροφικές (ή 18.463 εκμεταλλεύσεις με 1.184 χιλ. στρ.)

Στον πίνακα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τα ποσά αυτά, αλλά και τα αντίστοιχα ποσοστά που αναλογούν στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.

Περιφέρειες	Σύνολο	Μεικτές	Αμιγώς γεωργικές	Αμιγώς κτηνοτροφικές
Σύνολο	709.449	115.461	575.525	18.463
Δυτική Ελλάδα	83.703	21.051	60.402	2.251

Πίνακας 9: Εκμεταλλεύσεις, με διάκριση σε μεικτές, αμιγώς γεωργικές και κτηνοτροφικές, στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και στο Σύνολο της Χώρας (2013)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Αναφορικά με την κατανομή της χρησιμοποιούμενης έκτασης γής ανά κατηγορία χρήσης, το 2013, σε αντιπαραβολή με το 2009, επιδεικνύει πτώση στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων οι οποίες είναι ετήσιες καλλιέργειες (-3,6%), δενδρώδεις καλλιέργειες (-3,4%) και λοιπές εκτάσεις (-5,2%) και ακόμα περισσότερη πτώση στο σύνολο των αμπελοκαλλιιεργειών και στις καλλιέργειες των σταφιδάμπελων (-21,8%). Τα δεδομένα για το σύνολο των περιφερειών της χώρας φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί:

Περιφέρειες	2009				2013				Μετα			
	Ετήσιες καλλιέργειες ⁽¹⁾	Αμπέλια και σταφιδάμπελα	Δενδρώδεις καλλιέργειες	Λουπές εκτάσεις ⁽²⁾	Ετήσιες καλλιέργειες ⁽¹⁾	Αμπέλια και σταφιδάμπελα	Δενδρώδεις καλλιέργειες	Λουπές εκτάσεις ⁽²⁾	Ετήσιες καλλιέργειες ⁽¹⁾	Αμπέλια και σταφιδάμπελα	Δενδρώδεις καλλιέργειες	Λουπές εκτάσεις ⁽²⁾
Σύνολο	291.354	131.753	520.813	263.546	280.917	103.052	502.909	249.768	-3,6	-21,8	-3,4	-5,2
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	41.650	4.678	14.491	25.794	41.501	4.205	13.793	23.787	-0,4	-10,1	-4,8	-7,8
Κεντρική Μακεδονία	69.808	7.022	49.114	29.014	69.503	5.669	47.726	27.666	-0,4	-19,3	-2,8	-4,6
Δυτική Μακεδονία	19.731	5.636	4.576	12.488	20.071	4.423	4.237	13.870	1,7	-21,5	-7,4	11,1
Ήπειρος	13.963	3.281	21.673	18.263	10.544	1.283	19.403	15.851	-24,5	-60,9	-10,5	-13,2
Θεσσαλία	42.597	7.938	25.444	26.127	41.923	5.832	23.626	24.983	-1,6	-26,5	-7,1	-4,4
Στερεά Ελλάδα	25.899	11.373	56.966	25.373	25.351	7.247	53.547	20.701	-2,1	-36,3	-6,0	-18,4
Ιόνια Νησιά	9.005	9.508	28.225	14.706	5.689	6.541	27.558	12.349	-36,8	-31,2	-2,4	-16,0
Δυτική Ελλάδα	28.370	15.389	75.111	34.778	26.290	12.079	69.790	36.731	-7,3	-21,5	-7,1	5,6
Πελοπόννησος	12.601	17.855	88.902	24.005	11.095	14.892	87.475	23.791	-12,0	-16,6	-1,6	-0,9
Αττική	3.073	6.275	24.410	3.389	3.024	5.192	24.719	2.756	-1,6	-17,3	1,3	-18,7
Βόρειο Αιγαίο	4.593	5.651	27.314	10.182	4.733	4.734	27.086	10.257	3,0	-16,2	-0,8	0,7
Νότιο Αιγαίο	7.347	6.233	17.836	8.985	7.268	4.769	17.511	7.843	-1,1	-23,5	-1,8	-12,7
Κρήτη	12.717	30.914	86.751	30.442	13.926	26.187	86.439	29.184	9,5	-15,3	-0,4	-4,1

Πίνακας 10: Κατανομή των εκμεταλλεύσεων, κατά βασικές κατηγορίες χρήσης και περιφέρεια (2009, 2013)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Από τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία των αμπελοκαλλιιεργειών και σταφιδαμπέλων βρίσκονται στην περιοχή της Πελοποννήσου με συνολικά 198 χιλ. στρέμματα και έπεται η περιοχή της Δυτικής Ελλάδας με 141 χιλ. στρέμματα. Αντίστοιχα οι πλειοψηφία των εκτάσεων όπου υπάρχουν δενδρώδεις καλλιέργειες εντοπίζονται στην Πελοπόννησο (2.064 χιλ. στρέμματα) και έπονται η περιοχή της Κρήτης με 1.474 χιλ. στρέμματα και η περιοχή της Δυτικής Ελλάδας με 952 χιλ. στρέμματα.

Σε έναν άλλο ζωτικό τομέα της οικογενειακής γεωργίας, το ζωικό κεφάλαιο. Σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ «η ζωική μονάδα (ΖΜ) αποτελεί μια μονάδα αναφοράς η οποία διευκολύνει την πρόσθεση ζωικού κεφαλαίου το οποίο προέρχεται από ζώα διαφορετικών ειδών και ηλικιών, κάνοντας χρήση ειδικών συντελεστών, οι οποίοι καθορίζονται δεδομένων των διατροφικών απαιτήσεων κάθε είδους ζώου. Μία (1) ζωική μονάδα αντιστοιχεί στο ισοδύναμο βόσκησης μιας ενήλικης αγελάδας γαλακτοπαραγωγής που παράγει 3.000kg γάλακτος ετησίως, χωρίς επιπλέον συμπυκνωμένες ζωοτροφές».

Αντιπαραβάλλοντας τα έτη 2013 και 2009, καταγράφεται πτώση του συνόλου των εκμεταλλεύσεων στις οποίες εκτρέφονται:

- 1) βοοειδή κατά 4,7%,
- 2) αιγοειδή κατά 4,6%,
- 3) χοίροι κατά 2,0% και
- 4) πουλερικά κατά 12,1%,

Οι μόνες εκμεταλλεύσεις εκτροφής ζώων οι οποίες παρουσιάζουν αύξηση είναι αυτές των προβατοειδών σε ποσοστό 2,7%.

Αναφορικά τώρα με το σύνολο των εκτρεφόμενων ζώων, και πάντα αντιπαραβάλλοντας τα έτη 2013 και 2009, καταγράφεται πτώση στο σύνολο των κατηγοριών των ζώων οι οποίες έχουν ως εξής:

- 1) βοοειδή κατά 5,1%,
- 2) προβατοειδή κατά 5,1%,
- 3) αιγοειδή κατά 13,3%,
- 4) χοίροι κατά 18,9% και
- 5) πουλερικά κατά 24,2%.

Στον πίνακα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τα στοιχεία αυτά στην περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας και στο σύνολο της χώρας.

Περιφέρειες	2013					Μεταβολή % 2009-2013				
	Βοοειδή	Προβα- τοειδή	Αιγοειδή	Χοίροι	Πουλε- ρικά	Βοοειδή	Προβα- τοειδή	Αιγοειδή	Χοίροι	Πουλε- ρικά
Σύνολο	15.899	94.448	68.274	18.941	189.252	-4,7	2,7	-4,6	-2,0	-12,1
Δυτική Ελλάδα	1.728	19.019	10.664	3.379	34.780	-0,8	5,8	-7,5	-13,6	-5,3

Πίνακας 11: Εκμεταλλεύσεις με ζώα, κατά είδος ζώου στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και στο σύνολο της χώρας (2013)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Στην Δυτική Ελλάδα οι τάσεις ακολουθούν αυτές της χώρας, δηλαδή το έτος 2013 αυξήθηκαν οι εκμεταλλεύσεις των προβατοδειών κατά 5,8% σε σχέση με το 2009, ενώ όλες οι υπόλοιπες εκμεταλλεύσεις παρουσίασαν μείωση, με μεγαλύτερη αυτή τα χοίρων (13,6%) και μικρότερη αυτή των βοοειδών (0,8%). Η Δυτική Ελλάδα γενικά είναι η Τρίτη σε σειρά περιφέρεια με τον μεγαλύτερο αριθμό ζωικών μονάδων μετά την Κεντρική Μακεδονία και την Θεσσαλία.

Η απασχόληση στην γεωργία και κτηνοτροφία είναι ένα ακόμα σημαντικό θέμα προς μελέτη. Αντιπαραβάλλοντας τα έτη 2013 και 2009, καταγράφεται πτώση σε όλες τις κατηγορίες εργαζομένων στον τομέα της γεωργίας - κτηνοτροφίας, εκτός από το οικογενειακό εργατικό δυναμικό. Αναλυτικά το σύνολο των κατόχων και των μελών της οικογένειάς τους τα οποία εργάστηκαν, καταγράφει άνοδο σε ποσοστό 2,3%, καθώς το μόνιμο προσωπικό καταγράφει πτώση σε ποσοστό 4,6%. Επιπρόσθετα οι εποχικά εργαζόμενοι καταγράφουν πτώση σε ποσοστό 13,6%. ενώ το σύνολο των λοιπών εργαζομένων καταγράφουν επίσης πτώση σε ποσοστό 24,5%.

Αναφορικά με το σύνολο των ημερών εργασίας των κατόχων και των μελών της οικογένειάς τους στις εκμεταλλεύσεις τους, ο αριθμός αυτός επιδεικνύει άνοδο σε ποσοστό 3,5%. Ο αριθμός των λοιπών απασχολούμενων στις μονάδες αυτές επίσης παρουσιάζει άνοδο σε ποσοστό 15,7%. Στην αντίπερα όχθη, το σύνολο των ημερών εργασίας του μόνιμου προσωπικού και του εποχικού καταγράφει πτώση σε ποσοστό 5,5% και 14,8% αντίστοιχα.

Στον πίνακα που ακολουθεί μπορούμε να δούμε τους απασχολούμενους στην γεωργία – κτηνοτροφία κατά κατηγορία και κατά περιφέρεια.

Περιφέρειες	2009				2013				Μεταβολή %			
	Κάτοχοι και μέλη της οικογένειάς τους, που απασχολήθηκαν στην εκμετάλλευση	Μόνιμοι εργάτες (τακτικά απασχολούμενοι)	Εποχικοί εργάτες	Λοιποί	Κάτοχοι και μέλη της οικογένειάς τους, που απασχολήθηκαν στην εκμετάλλευση	Μόνιμοι εργάτες (τακτικά απασχολούμενοι)	Εποχικοί εργάτες	Λοιποί	Κάτοχοι και μέλη της οικογένειάς τους, που απασχολήθηκαν στην εκμετάλλευση	Μόνιμοι εργάτες (τακτικά απασχολούμενοι)	Εποχικοί εργάτες	Λοιποί
Σύνολο	1.191.006	26.207	1.036.524	1.019.653	1.218.274	25.014	895.610	769.802	2,3	-4,6	-13,6	-24,5
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	94.846	2.104	69.264	116.196	97.498	2.159	70.789	87.408	2,8	2,6	2,2	-24,8
Κεντρική Μακεδονία	166.678	6.419	134.323	204.555	175.356	4.964	147.282	157.637	5,2	-22,7	9,6	-22,9
Δυτική Μακεδονία	40.889	1.364	11.741	66.310	42.052	1.267	11.858	41.956	2,8	-7,1	1,0	-36,7
Ήπειρος	52.530	1.239	31.333	41.721	51.683	874	24.023	29.906	-1,6	-29,5	-23,3	-28,3
Θεσσαλία	104.484	2.728	71.151	127.630	110.555	2.495	63.042	103.442	5,8	-8,5	-11,4	-19,0
Στερεά Ελλάδα	114.414	1.750	116.364	95.298	111.908	1.235	81.347	57.482	-2,2	-29,4	-30,1	-39,7
Ιόνια Νησιά	45.891	589	20.074	7.569	43.750	240	22.511	11.992	-4,7	-59,3	12,1	58,4
Δυτική Ελλάδα	139.605	1.595	177.124	75.553	140.837	1.986	152.422	64.170	0,9	24,5	-13,9	-15,1
Πελοπόννησος	155.537	2.511	191.681	192.458	160.703	2.195	149.211	131.178	3,3	-12,6	-22,2	-31,8
Αττική	44.212	3.089	39.333	11.838	44.064	3.536	29.687	13.679	-0,3	14,5	-24,5	15,6
Βόρειο Αιγαίο	47.697	319	24.923	13.309	49.222	984	18.069	8.301	3,2	208,5	-27,5	-37,6
Νότιο Αιγαίο	36.293	301	7.997	8.958	36.311	297	16.640	13.273	0,0	-1,3	108,1	48,2
Κρήτη	147.930	2.199	141.216	58.258	154.333	2.782	108.728	49.377	4,3	26,5	-23,0	-15,2

Πίνακας 12: Απασχολούμενοι στην γεωργία – κτηνοτροφία κατά κατηγορία και κατά περιφέρεια (2009, 2013)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2014

Στην Δυτική Ελλάδα οι τάσεις απασχόλησης στην γεωργία και την κτηνοτροφία δεν ακολουθούν πλήρως της τάσεις του συνόλου των περιφερειών της χώρας. Παρατηρούμε ότι σε σχέση με το 2009 σημειώθηκε αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων ατόμων κατά 0,9%, ενώ το ποσοστό των μόνιμα απασχολούμενων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις αυξήθηκε κατά 24,5% με το ποσοστό των εποχικών εργατών να παρουσιάζει πτώση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ FAMILYFARMING ΣΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

4.1. Τάσεις

Ο πρωτογενής τομέας σε όλες τις περιοχές του Ελλαδικού χώρου συγκροτεί έναν σημαντικό κλάδο της περιφερειακής και εθνικής οικονομίας του οποίου η βαρύτητα και ο ρόλος ενδέχεται να αναβαθμιστούν σε σημαντικό βαθμό στα έτη που θα ακολουθήσουν. Το σύγχρονο πλαίσιο σχεδιασμού των εθνικών και περιφερειακών αναπτυξιακών στρατηγικών επικεντρώνεται κατά κύριο λόγο στην κοινωνία της γνώσης. Η στρατηγική αυτή απαιτεί μια πλήρη στρατηγική καινοτομίας, η οποία προσφέρει βαρύτητα σε επενδύσεις στην έρευνα και την παραγωγή καινοτομίας με την ολοσχερή αξιοποίηση του επιστημονικού δυναμικού.

Πιο συγκεκριμένα τώρα ο αγροτικός (φυτικός & ζωικός) τομέας της Δυτικής Ελλάδας έχει μεγάλη βαρύτητα για την περιφερειακή και αλλά και για την εθνική οικονομία. Η περιοχή της Δυτικής Ελλάδας στην οποία αναφερόμαστε αποτελεί την γεωγραφική περιοχή η οποία αποτελείται από τους νομούς Αχαΐας, Αιτωλοακαρνανίας και Ηλείας και απαρτίζει τον τρίτο περισσότερο ισχυρό γεωργικό τομέα σε επίπεδο χώρας. Ενδεικτικά, με βάση τα επικαιροποιημένα στοιχεία, η ετήσια ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της φυτικής παραγωγής της χώρας ανέρχεται σε 6,9 δισ. ευρώ. Από το σύνολο αυτό ποσοστό της τάξης του 21% (ή παραγωγή αξίας 1,45 δισ. €) παράγεται στην περιοχή της Νοτιοδυτικής Ελλάδας. Στο ποσοστό η συνεισφορά της περιοχής της Δυτικής Ελλάδας είναι 11% (ή 731,20 εκ. €) καθώς η περιοχή της Πελοποννήσου παράγει το 10% (719,76 εκατ. ευρώ) της αξίας της εθνικής φυτικής παραγωγής.

Με δεδομένη την ακαθάριστη αξία της παραγωγής του έτους 2011, η περιοχή κατατάσσεται σε επίπεδο χώρας (<http://www.pde.gov.gr/>):

[1] 2η στην παραγωγή Φρούτων, με μερίδιο 21% στην συνολική αξία των 1,802 δισ ευρώ.

- [2] 2η στην παραγωγή Λαχανικών & Σκαλιστικών, με μερίδιο 23% στην συνολική αξία των 1,801 δις ευρώ.
- [3] 3η στην παραγωγή Δημητριακών, με μερίδιο 9% στην συνολική αξία των 1,029 δις ευρώ.
- [4] 3η στην παραγωγή Βιομηχανικών Φυτών, με μερίδιο 4% στην συνολική αξία των 820 εκατ. ευρώ.
- [5] 2η στην παραγωγή Ελαιόλαδου, με μερίδιο 37% στην συνολική αξία των 671 εκατ. ευρώ.
- [6] 1η στην παραγωγή Κτηνοτροφικών Φυτών, με μερίδιο 31% στην συνολική αξία των 509 εκατ. ευρώ.
- [7] 1η στην παραγωγή Πατάτας, με μερίδιο 42 % στην συνολική αξία των 244 εκατ. ευρώ.
- [8] 1η στην παραγωγή Κρασιού, με μερίδιο 34 % στην συνολική αξία των 24 εκατ. ευρώ.
- [9] 4η στην παραγωγή λοιπών Φυτικών Προϊόντων, με μερίδιο 12% στην συνολική αξία των 24 εκατ. ευρώ.

Οι επιδόσεις της περιοχής της ΝΔ Ελλάδας είναι ακόμα περισσότερο σημαντικές στον τομέα της εθνικής ζωικής παραγωγής, η οποία επιδεικνύει ευρύτερη διασπορά στο εσωτερικό της Ελλάδας, ανερχόμενη σε 2,9 δις. €. Από αυτήν, επιπροσθέτως το 1/5 ή το 19 % (δηλαδή παραγωγή αξίας 537,85 εκατ. Ευρώ) παράγεται στην γεωγραφική ζώνη των περιφερειών Δυτικής Ελλάδας & Πελοποννήσου. Σε αυτό το μερίδιο, η περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας συμμετέχει με το 11,8 % (343 εκατ. ευρώ) της αξίας της εθνικής ζωικής παραγωγής (<http://www.pde.gov.gr/>).

Ακόμα στο ζωικό τομέα η ΝΔ Ελλάδα κατατάσσεται 3η – όπως και στην φυτική κατεύθυνση – και υπολείπεται μόνο μιας περίπου εκατοστιαίας μονάδας από την 2η στην κατάταξη ζώνη της Θεσσαλίας & Στερεάς Ελλάδας που δίνει παραγωγή αξίας 577 εκατ. Ευρώ και έχει μερίδιο 20 %. Η παραγωγή της ΝΔ Ελλάδας είναι υπερδιπλάσια από την παραγωγή της Κρήτης που κατατάσσεται 5η με ακαθάριστη

αξία ζωικής παραγωγής 251,32 εκατ. ευρώ και μερίδιο στη ζωική παραγωγή της χώρας 9 % (<http://www.pde.gov.gr/>).

4.2. Συμπεράσματα και Προοπτικές

Από όλα όσα παρουσιάσαμε παραπάνω εύκολα μπορεί κάποιος να συμπεράνει ότι η περιοχή της Δυτικής Ελλάδας αξίζει δομών γεωργικής έρευνας, εάν όχι διπλάσιας δυναμικότητας από αυτές της Κρήτης, τουλάχιστον περίπου ίσης δυναμικότητας με αυτές που ήδη διαθέτει η ζώνη που αποτελείται από τις περιφέρειες της Θεσσαλίας & της Στερεάς Ελλάδας.

Ωστόσο αξιόλογο είναι να πούμε ότι σε μελλοντικό επίπεδο αναμένεται να καταγραφεί έλλειψη γεωργικών υποδομών στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, όπως αναφέρεται και στην γεωργική έρευνα του φορέα ΕΛΓΟ-ΔΗΜΗΤΡΑ η οποία πραγματοποιήθηκε το 2011. Με βάση την έρευνα αυτή, υπήρχαν 27 μονάδες έρευνας και 11 Ινστιτούτα Γεωργικής Έρευνας, όπως επίσης και 16 τμήματα και 2 γραφεία που υπάγονταν σε αυτά. Το έτος 2012 η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας σταμάτησαν να λειτουργούν τα 3 από τα 11 Ινστιτούτα Γεωργικής Έρευνας.

Οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις στην Δυτική Ελλάδα αποτελούν το 12,1% του συνόλου της Ελλάδας, με τον νομό Αιτωλοακαρνανίας να έχει το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών, και στην συνέχεια με μικρή διαφορά τον νομό Ηλείας και τέλος τον νομό Αχαΐας. Η απασχόληση στην γεωργία και κτηνοτροφία έχει αυξηθεί από το 2009, ενώ άνοδο καταγράφει και το σύνολο των κατόχων και των μελών των οικογενειών κατόχων τα οποία εργάζονται στις ατομικές τους εκμεταλλεύσεις.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- [1] Blandford, D. and B. Hill, 2005, Structural change and public policies in EU agriculture: an overview. Paper presented at XIth Congress of the EAAE 'The Future of Europe in the Global Agri-Food System' Copenhagen, Denmark, August 24-27, 2005.
- [2] Brookfield, H. and Parsons, H., 2007, Family farms: Survival and Prospects. A World-Wide Analysis, Routledge: Abingdon, Oxon.
- [3] Council of the European Union, 26 July 2013, Family farming prospects in the context of globalization, Discussion paper. 12786/13, AGRI516.
- [4] Davidova, S., Bailey, A., Dwyer, J., Erjavec, E., Gorton, M., Thomson, K., 2013, Semi-Subsistence Farming – Value and Directions of Development, study prepared for the European Parliament Committee on Agriculture and Rural Development.
- [5] Davidova S., Thompson K., 2013, Family Farming: a Europe and Central Asia Perspective Background Report for Regional Dialogue on Family Farming: Working towards a strategic approach to promote food security and nutrition, Brussels
- [6] ENRD, 2010, Semi-Subsistence Farming in Europe: Concept and Key Issues. Background paper for the conference "Semi-subsistence farming in the EU: current situation and future prospects" in Sibiu, Romania, Brussels, European Network for Rural Development.
- [7] FAO, 2013b, Investing in smallholder agriculture for food security. Prepared for the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee on World Food Security. Rome, FAO.
- [8] Garner, E. & de la O Campos, A., 2012., Identifying the "family farm": An informal discussion on the concepts and definitions. Unpublished
- [9] Gasson, R. and Errington, E. 1993, The Farm Family Business. CAB International, Wallingford, UK.

- [10] Glover, J., 2013, Resilient family farms in the rural landscape: The role of symbolic capital.
- [11] Hawkins, E. A., J. Bryden, N. Gilliatt and N. MacKinnon, 1993, Engagement in Agriculture 1987-1991: a West European Perspective. *Journal of Rural Studies*, 9(3), 277-290.
- [12] Hoppe, R. & MacDonald, J., 2013, Updating the ERS Farm Typology. EIB-110. Washington D.C., U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service.
- [13] Kassimis C., Papadopoulos A., 2013, Chapter 11 Rural Transformations and Family Farming In Contemporary Greece, Volume 19, *Agriculture in Mediterranean Europe: Between Old and New Paradigms*
- [14] Lobley, M., A. Errington, A. McGeorge, N. Millard and C. Potter, 2002, Implications of changes in the structure of agricultural businesses. Department of Land Use and Rural Management, University of Plymouth.
- [15] Lowder S., Skoet J., Singh S., 2014, What do we really know about the number and distribution of farms and family farms in the world? Background paper for The State of Food and Agriculture 2014, ESA Working Paper No. 14-02
- [16] Masters, W., Andersson Djurfeldt, A., De Haan, C., Hazell, P., Jayne, T., Jirstrom, M. & Reardon, T., 2013. Urbanization and farm size in Asia and Africa: Implications for food security and agricultural research. *Global Food Security*, 2: 156 - 165.
- [17] Santos, F. and Escalante, C., 2010, Farm Labor Management Decisions of Organic and Conventional Farms: A Survey of Southeastern Farm Businesses.
- [18] OECD, 1994, *Tourism Strategies and Rural Development*, Organization for Economic Co- Operation and Development, Paris
- [19] Lundqvist, J., C. de Fraiture, and D. Molden., 2008, Saving Water: From Field to Fork—Curbing Losses and Wastage in the Food Chain. SIWI Policy Brief. Stockholm: SIWI.
- [20] Pezzini M., 2001, Rural Policy Lessons from OECD Countries, *International Regional Science Review*, vol. 24, pp. 134-145

- [21] Van der Sangen, G., 2012, Legal Aspects, Support for Farmers' Cooperatives (SCF) EU synthesis and comparative analysis report

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ

- [1] ΕΛΣΤΑΤ, 2013, ΕΡΕΥΝΑ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ, Διαθέσιμο από http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A0402/PressReleases/A0402_SPG12_DT_3Y_00_2013_01_F_GR.pdf
- [2] Eurostat Farm Structure Survey, 2010, Διαθέσιμο από <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/agriculture/data/database>
- [3] Eurostat pocketbooks, 2012, Agriculture, fishery and forestry statistics: Mail results 2010-11. Διαθέσιμο από http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-FK-12-001/EN/KS-FK-12-001-EN.PDF
- [4] European Commission, (2013) The Common Agricultural Policy after 2013, Διαθέσιμο από <http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/>
- [5] FAO, 2011, Women in Agriculture Closing the gender gap for development, The State of Food and Agriculture 2010-11 report. Διαθέσιμο από <http://www.fao.org/publications/sofa/2010-11/en/>.
- [6] FAO, 2013-2014, IYFF FAO Concept Note, Διαθέσιμο από http://www.fao.org/fileadmin/templates/nr/sustainability_pathways/docs/2014_IYFF_FAO_Concept_Note.pdf
- [7] Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, Διαθέσιμο από <http://www.pde.gov.gr/>